

“JA SE ETTÄ OIS KUUNNELTU MUA ENEMMÄN”

**Lapsen oikeuksien toteutuminen lastensuojelussa sijaishuollosta aikuistuneiden
nuorten kokemusten valossa**

Vanhoja Ulla
Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Syksy 2023
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: “JA SE ETTÄ OIS KUUNNELTU MUA ENEMMÄN” Lapsen oikeuksien toteutuminen lastensuojelussa sijaishuollosta aikuistuneiden nuorten kokemusten valossa

Tekijä: Ulla Vanhoja

Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 68

Vuosi: 2023

Tiivistelmä:

Pro gradu-tutkielmassani tarkastelen lapsen oikeuksia ja niiden toteutumista lastensuojelussa sijaishuollosta aikuistuneiden nuorten kokemusten valossa. Tutkielmani tarkoituksena on nostaa esille nuorten ääntä ja kokemuksia sijaishuollosta. Tutkielmani on kvalitatiivinen tutkimus, jonka teoreettinen viitekehys on lapsen oikeudet.

Tutkimusaineisto koostuu kuudesta haastattelusta. Tutkimusaineisto on valmis aineisto, jonka olen saanut käyttööni Lastensuojelun Keskusliiton “Kokemus tiedoksi” -hankkeelta. Haastatteluaineisto on kerätty hankkeen kautta elämänjana-menetelmää hyödyntäen. Aineisto koostuu nuorten kertomuksista sijaishuollon ajalta. Kertomuksissa nuoret tuovat esille kokemuksiaan sijaishuollosta. Kokemukset alkavat huostaanotosta ja päättyvät nuorten täysi-ikäistymiseen.

Tutkielmani osoittaa, että lapsen oikeudet toteutuvat sijaishuollossa haastatteluun osallistuneiden nuorten kokemusten valossa vaihtelevasti ja tilannekohtaisesti. Aineistosta nousi esille kokemuksia muun muassa lapsen oikeuteen saada tietoa omasta tilanteesta, lapsen mahdollisuudesta vaikuttaa omiin asioihin, lapsen oikeudesta erityiseen suojeluun, sekä lapsen oikeudesta uskoon ja kulttuuriin. Lapsen oikeus tavata henkilökohtaisesti omaa sosiaalityöntekijää toteutui nuorten kertomusten valossa heikosti.

Nuorten kokemukset sijaishuollon ajalta eivät olleet vain hyviä tai huonoja, vaan kaikki haastatteluun osallistuneet nuoret tuottivat kokemuksia, joiden perusteella lapsen oikeudet olivat toteutuneet ja kokemuksia, joiden perusteella lapsen oikeudet eivät olleet toteutuneet. Tutkielmani osoittaa, että lapsen oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vaatii yhä huomiota ja toimia sen eteen, että lapsen oikeudet toteutuisivat entistä paremmin.

Avainsanat: Lapsen oikeudet, lastensuojelu, sijaishuolto, lapsikäsitys, nuoret

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 LAPSEN OIKEUKSIEN SOPIMUS	7
3 LASTENSUOJELUN TEHTÄVÄ LAPSEN OIKEUKSIEN TURVAAJANA	9
3.1 Lastensuojelun keskeisiä periaatteita	9
3.2 Lapsen oikeudet huomioiva sijaishuolto	13
3.3. Lapsikäsityksen merkitys lapsen oikeuksien toteutumisessa ja lapsen tiedon arvostamisessa	19
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	22
5.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimuskysymys	22
5.2 Aineisto ja tutkimusmenetelmä	25
5.3 Aineiston analyysi	27
5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	29
6 OIKEUS HYVÄÄN SIJAISHUOLTOON	34
6.1 Tiedon saaminen omasta tilanteesta	34
6.2 Lapsen mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin	38
6.3 Suojelun ja tuen tarjoaminen lapselle	42
6.4 Lapsen tasavertainen ja inhimillinen kohtelu	47
6.5 Lapsen mahdollisuus oman uskonnon harjoittamiseen, omaan kulttuuriin ja vapaa-ajan viettoon	50
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	51
8 POHDINTA	59
LÄHTEET	64

1 JOHDANTO

Lapset ovat heikommassa asemassa olevia yhteiskunnan jäseniä, joiden suojelun tarve on tunnustettu niin yhteiskunnallisesti, kuin maailmanlaajuisestikin. Lapsen asemaa ja oikeuksia vahvistamaan on vuonna 1989 laadittu Yhdistyneiden kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimus, jonka toteutumista turvataan muun muassa kansallisen lainsäädännön keinoin. Sopimuksen myötä lapsen oikeudellinen asema on vuosikymmenien kuluessa vahvistunut. (Saastamoinen 2016,1.)

Lapsi on itsenäinen oikeuksien haltija (Hakalehto 2016, 36). Lapselle kuuluvat samat perusoikeudet, kuin muillekin yhteiskunnan jäsenille. Perusoikeuksia ovat muun muassa oikeus koskemattomuus ja vapauteen. Lapsen erityistä asemaa yhteiskunnassa korostaa se, että perusoikeuksien lisäksi lapsella on omia erityisoikeuksia. Nämä erityisoikeudet pohjautuvat Lapsen oikeuksien sopimukseen. Lapsen erityisoikeudet turvaavat lapsen oikeuden saada huolenpitoa, elää turvallisessa kasvuympäristössä ja saada tilanteen vaatiessa valtion tarjoamaa erityistä suojelua. (Saastamoinen 2020, 1.)

Lapsen oikeuksien sopimus pyrkii luomaan “lapsiystävällistä maailmaa” (Hetemäki 2011, 6) ja vahvistamaan lapsen hyvinvointia. Lapsen oikeuksien toteutumista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea, jolle jäsenvaltiot säännöllisin väliajoin raportoivat siitä, miten lapsen oikeudet toteutuvat (Partio 2019, 28, 30). Suomelle on tarkastelun johdosta annettu kahdesti huomautus siitä, että lapset jäävät “näkyttömäksi” niin lapsiin kohdistuvien toimenpiteiden, kuin lainsäädännönkin osalta (Kouvonen 2011, 213). Tämä vahvistaa ajatusta siitä, että huomion kiinnittäminen lapsen oikeuksiin ja oikeuksien toteutumiseen, on edelleen ajankohtaista.

Lapsen oikeuksien edistäminen on tärkeää. Sinko (2021, 137) kiteyttää, että “oikeudet ovat erityisen tärkeitä niille, joilla ei ole muunlaista valtaa yhteiskunnassa.” Lapsen oikeudet pitävät sisällään paradoksin. Se, että lapsen oikeuksista tarvitsee erikseen puhua, korostaa sitä, ettei lapsella lähtökohtaisesti ole yhdenvertaisia oikeuksia aikuisten kanssa. Lapsen oikeudet myös korostavat aikuisen ja lapsen eroa ja epätasa-arvoa, sillä lapselle on “erikseen annettava oikeus oikeuksiin”. (Sinko 2021, 137.) Lapsi on omien oikeuksien toteutumisen suhteen riippuvainen aikuisista. Siitä, onko

lapsen lähellä olevilla aikuisilla tahtotilaa pysähtyä kuuntelemaan lapsen näkemyksiä ja edistää lapsen oikeuksia. (Saastamoinen 2016, 283.)

Pro gradu-tutkielmani tarkoitus on muodostaa käsitystä siitä, miten lapsen oikeudet toteutuvat sijaishuollossa. Tutkielmani tavoite on tuoda esille nuorten ääntä aiheeseen liittyen. Pro gradu-tutkielmassani tarkastelen lapsen oikeuksien toteutumista sijaishuollosta aikuistuneiden nuorten kokemusten valossa. Pidän lasten ja nuorten äänen esiin tuomista tärkeänä. Kuten Sinkokin (2001, 128–129) toteaa, niin lastensuojeluun liittyvissä keskusteluissa korostuu usein vanhempien ja asiantuntijoiden ääni. Keskustelusta on jäänyt monesti puuttumaan lapsen kokemus ja toimijuus. (Sinko 2001, 128–129.) Lapsen äänen kuuluviin tuominen on paitsi lapsen oikeus, myös tärkeä osa sosiaalityön arvoja (Toros 2023, 17).

Sijaishuolto muodostuu tutkielmani kontekstiksi oman mielenkiintoni takia. Työskentelen sijaishuollossa sosiaalityöntekijänä ja olen sen vuoksi pohtinut paljon lapsen oikeuksiin liittyviä asioita käytännön työssä. Teen tutkielmaa Lastensuojelun Keskusliiton “Kokemus tiedoksi”- hankkeelle. Hankkeessa pyritään nostamaan esille nuorten kokemusten pohjalta niitä kohtia lastensuojelussa, jotka kaipaavat vielä erityistä huomiota ja kehittämistä (Lastensuojelun keskusliitto 2023). Tutkielmani jää “Kokemus tiedoksi” -hankkeen käyttöön. Tutkielmani aineisto on valmis haastatteluaineisto, joka on kerätty “Kokemus tiedoksi”-hankkeen kautta.

Aihe on tärkeä useasta syystä. Ensinnäkin, kuten Pekkarinen (2015, 298) toteaa, niin “aikuistuneet lastensuojelun asiakkaat ansaitsevat tulla kuulluksi”. Lisäksi työn kehittämisen kannalta on tärkeää, että nuorten kokemuksia ja kertomuksia sijaishuollosta tuodaan esille (Eronen 2012, 18). Lapsen oikeuksien turvaaminen on keskeinen lastensuojelun tehtävä. Esimerkiksi Ikonen, Eriksson ja Heino (2020, 10) näkevät, että huostaanotto ja sijaishuoltoon siirtyminen ovat “yhteiskunnallisia interventioita, joiden perimmäisenä tarkoituksena on edistää lapsen etuja ja oikeuksia”. Siitä syystä meillä on myös velvollisuus selvittää, miten sijoitetut lapset voivat ja millaisia asioita he kokevat sijaishuollossa. (Ikonen ym. 2020, 10.)

Lapsen oikeuksien toteutuminen sijaishuollon kontekstissa vaatii erityistä huomiota. Lastensuojelun työhön liittyä yleisesti ottaen tasapainoilu “lapsen osallisuuden ja

suojelun välillä sekä lapsen osallisuuden ja haavoittuvuuden välillä" (Laakso 2019, 65.) Lasten, vanhempien ja sosiaalityöntekijän välisiin suhteisiin liittyy usein jännitteisyyttä sosiaalityöntekijän "päätöksentekoposition" vuoksi (Sinko 2001, 148). Samanaikaisesti lapsen oikeuksien toteutuminen edellyttää kuitenkin hyvää yhteistyötä niin sosiaalityöntekijöiden, kuin lapsen ja lapsen verkoston kanssa. (Saastamoinen 2010, 1–2). Viranomaisilla on lastensuojelulain sallima toimivalta puuttua ihmisen perusoikeuksiin lain määrittämässä tilanteissa. Tämän takia viranomaisen ja yksityisen henkilön välillä on aina valtasuhde, jolloin suhde ei ole tasavertainen. Sen vuoksi sosiaalityöntekijän on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että lastensuojelun työskentelyssä tuetaan ja vahvistetaan ihmisoikeuksia ja perusoikeuksia. (Araneva 2016, 5.) Vallan käytön tulee aina perustua lapsen oikeuksiin (Heinonen 2018, 247).

Pro gradu-tutkielmani alussa tarkastelen lapsen oikeuksien sopimusta. Tämän jälkeen avaan lastensuojelun keskeisiä periaatteita, jotka nousevat lapsen oikeuksien sopimuksesta. Käsittelen erikseen sitä, miten sijaishuollossa lapsen oikeudet huomioidaan. Avaan luvussa sijaishuollon käytäntöjä ja periaatteita, joiden tavoitteena on lapsen oikeuksien turvaaminen. Tämän jälkeen tarkastelen vielä lapsikäsityksen merkitystä lapsen oikeuksien toteutumisessa ja lapsen tiedon arvostamisessa. Aihe on lapsen oikeuksien kannalta keskeinen, sillä lapsikäsitys vaikuttaa siihen, miten lasta kohtaan käytäydymme ja mitä lapselta odotamme. (Sinko 2001, 137). Tutkielmassani tarkastelen nuorten kokemuksia ja kokemusten kautta tuotettua tietoa. Pidän tärkeänä lähtökohtana sitä, että lapset ja nuoret saavat ansaitsemansa arvostuksen ja paikan tiedon tuottajina omassa asiassaan. Tutkielmani teoriaosuuden jälkeen avaan tarkemmin tutkimuksen toteutusta. Tulosluvussa jäsentelen nuorten kokemuksia lapsen oikeuksista nousseiden teemojen mukaisesti, jonka jälkeen esitän aineiston pohjalta nousseita johtopäätöksiä. Tutkielmani päättyy pohdinta-lukuun.

2 LAPSEN OIKEUKSIEN SOPIMUS

Lapsilla on kansainvälisillä sopimuksilla ja kansallisella lainsäädännöllä turvattuja oikeuksia. Yksi merkittävimmistä kansainvälisistä sopimuksista on YK:n lapsen oikeuksien sopimus, joka tuli voimaan vuonna 1989. Sopimuksen tavoitteena on vahvistaa lapsen oikeuksia ja turvata lapselle kuuluva huolenpito. (Bardy 2013, 62.) Sopimuksen tarkoitus on “poistaa lapsiin kohdistuva huono kohtelu ja epäoikeudenmukaisuudet” niin perheen sisältä, kuin muistakin yhteiskunnallisista instituutioista, kuten koulusta ja terveydenhuollosta. Lapsen oikeuksien sopimuksen voimaantulo ei ole itsestään selvää. Sopimuksen valmistelu puhututti aikanaan kansainvälisesti. Sopimukseen kriittisesti suhtautuneet arvioivat, että lapset eivät tarvitse erillistä sopimusta oikeuksien turvaamiseen, vaan yleiset ihmisoikeudet ovat riittäviä. Sopimuksen puolestapuhujat taas näkivät, että lapset tarvitsevat erillisen sopimuksen, jotta lasten oikeudet tulisivat huomioiduksi. (Hakalehto-Wainio 2013, 18, 25.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen tausta-ajatuksena on hyvän elämän turvaaminen kaikille lapsille (Hämäläinen 2011, 56–57). Sopimus korostaa lapsuuden merkitystä ja vahvistaa ymmärrystä lapsen ihmisarvosta (Bardy 2013, 62). Lapsuus on tärkeä elämänvaihe, joka ei ole ainoastaan kehittymistä ja kasvamista kohti aikuisuutta, vaan lapsuus on itsessään merkityksellistä ja ainutlaatuista. Lapsen oikeuksien komitea määrittelee lapsuuden siten, että se on ajanjakso, jonka aikana tapahtuneilla lapsen oikeuksien rikkomuksilla voi olla kauaskantoisia seurauksia lapsen elämässä. (Hakalehto-Wainio 2013, 22, 27–28.)

Lasten määrittelyssä saatetaan herkästi lähteä liikkeelle niistä asioista, mitä lapsilta puuttuu. Eli lapset voivat olla “kehittymättömiä, epärationaalisia, kurittomia ja riippuvaisia”. Puutteellisiin ominaisuuksiin on saatettu vedota niissä tilanteissa, kun lapsia on kohdeltu eri tavalla kuin aikuisia. Lapsen oikeuksien sopimuksen myötä lapsesta tuli “oikeuksien haltijana”, jolla tulee olla mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin. (Hakalehto-Wainio 2013, 23, 25, 28.) Sopimus vahvistaakin lapsen itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta (Koulu 2016, 272). Se pyrkii rakentamaan lapselle tilaa tulla kuulluksi ja näkyväksi sen sijaan, että lapsi nähtäisiin passiivisena

osana perhettä. Lapsen oikeuksien sopimus mahdollistaa lapsen pääsyn osaksi sitä vuoropuhelua, jota lapsen asiassa käydään. (Hetemäki 2011, 66.)

Lapsen oikeuksien sopimus pitää sisällään neljä keskeistä yleisperiaatetta, joita käytetään pohjana muiden sopimukseen sisältyvien kohtien tulkinnassa. Sopimuksen yleisperiaatteenksi voidaan nostaa “syrjinnän kieltö (2 artikla), lapsen edun ensisijaisuus (3 artikla), lapsen oikeus elämään ja kehitykseen (6 artikla) ja oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin (12 artikla)”. (Araneva 2016, 8.) Syrjinnän kieltö toteutuu lapsen oikeuksien sopimuksessa jo siinä, että oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle (Unicef 2023). Oikeuksiin ei vaikuta lapsen tausta, uskonto tai muut lapsen yksilölliset piirteet (Bardy 2013, 63).

Sopimus luo melko tiukat raamit sille, miten lapsia tulee kohdella. Sopimus on kattava ja sen pääpaino on perheen ulkopuolisten toimijoiden, kuten viranomaisten, velvollisuuksissa lapsen oikeuksien toteutumisessa. (Hakalehto-Wainio 2013, 18.) Sopimuksen mukaan lasta ei saa syrjiä ja lasta tulee suojella kaikelta huonolta kohtelulta. Huono kohtelu pitää sisällään rangaistukset, jotka voivat halventaa lasta. Lapsen oikeuksien sopimus turvaa lapsen oikeuden vapaa-aikaan ja kieltää sellaisen työn teettämisen lapsella, joka vaarantaisi lapsen kasvun ja kehityksen. Sopimus tunnistaa lapsen oikeuden omaan kieleen, kulttuuriin, koulutukseen ja toimeentuloon. (Unicef 2023.)

Lapsen oikeuksien sopimus vahvistaa lapsen oikeutta elää lähtökohtaisesti omien vanhempiensa kanssa. Mikäli vanhemmat eivät kykene suojelemaan lasta ja tarjoamaan turvallista kasvuympäristöä, on lapsella oikeus saada suojelua valtiolta. (Unicef 2023.) Lapsen oikeuksien sopimus tunnistaa lapsen tarpeen “erityiseen turvaan, huolenpitoon ja suojeluun”, joiden toteutumisesta tulee yhteiskunnallisesti pitää huolta (Hämäläinen 2011, 56). Ennen sopimusta lasten suojelun tarve kyllä tunnistettiin, mutta ei lasten oikeutta oikeuksiin. Sopimuksen myötä käsitys laajeni ja tavoitteeksi nähtiin enemmänkin lapsen suojelun sijasta lapsen oikeuksien suojelu. (Hakalehto-Wainio 2013, 27.)

Lapsen oikeuksien sopimus tuo näkyväksi lapselle kuuluvat “kansalaisyhteiskunnalliset, taloudelliset, sivistykselliset ja sosiaaliset oikeudet” (Bardy 2013, 62). Lapsen

oikeuksien sopimus aloittikin kansainvälisen liikehdinnän lapsen oikeuksien puolesta, sillä ennen sopimuksen voimaantuloa ihmisoikeudet ja lapsiin liittyvät asiat olivat vielä etäällä toisistaan. (Hakalehto-Wainio 2013, 18.) Sopimus nostaa lapsen tarpeet esiin lapsen ihmisoikeuksina. Esimerkiksi leikkiminen, kaikenlainen koskemattomuus ja vapaus oman mielipiteen ilmaisuun, ovat Lapsen oikeuksien sopimuksen myötä kaikki lapselle kuuluvia oikeuksia. (Hetemäki 2011, 5.) Oikeuksien toteutuminen edellyttää sitä, että lapsen oikeuksiin suhtaudutaan vakavasti (Saastamoinen 2016, 282). Sopimus toimii hyvänä yhteiskunnallisena peilinä, jonka avulla voidaan sitä, miten yhteiskunnalliset käytännöt ovat linjassa lapsen oikeuksien sopimuksen kanssa (Bardy 2013, 63).

3 LASTENSUOJELUN TEHTÄVÄ LAPSEN OIKEUKSIEN TURVAAJANA

3.1 Lastensuojelun keskeisiä periaatteita

Lastensuojelun työskentely pohjautuu lapsen oikeuksien sopimukseen (Heinonen 2018, 244). Monet lastensuojelun keskeiset tavoitteet ja periaatteet löytyvät Lapsen oikeuksien sopimuksesta. Esimerkiksi lastensuojelun tavoite “turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun” (Araneva 2016, 169–170), sekä huolenpittäminen yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevista jäsenistään, lapsista (Lamberg 2018, 89). Lastensuojelussa “suojellaan lapsen oikeutta elää ikä kautensa mukaisesti mahdollisimman hyvää elämää vakiintuneissa, turvallisissa, hänen hyvinvointiaan ja kehitystään sekä muita hänelle kuuluvia oikeuksia edistävissä olosuhteissa”. (Hakalehto 2016, 36.) Lastensuojelun on kyettävä turvaamaan lapsen oikeus hyvään ja tasapainoiseen kasvuun, sekä lisättävä lapsen hyvinvointia. Lastensuojelun on myös huomioitava lapsen oikeus erityiseen suojeluun lapsen edun edellyttämällä tavalla. (Araneva 2016, 173–180.) Lastensuojelun voidaan ajatella olevan yksi lapsen oikeuksien sopimuksen mukainen lapsen oikeus (Hakalehto 2016, 57).

Lastensuojelulaissa ei ole aina tunnistettu yhtä vahvasti lapsen oikeuksia, kuin tänä päivänä. Eri aikakausina voimassa ollut lastensuojelulaki on enemmänkin “heijastanut omaa aikaansa”. Esimerkiksi ensimmäinen, vuonna 1936 voimaan tullut

lastensuojelulaki, mahdollisti lapsen sijoittamisen oman kodin ulkopuolelle. Laki nähtiin siitä syystä pitkälti huostaanottolakina. Huostaanotto painotuksesta huolimatta laki kiinnitti kuitenkin ensimmäistä kertaa huomiota lapsen oikeuksiin ja lapsen kohteluun liittyviin asioihin. Vuonna 1984 voimaan tullut lastensuojelulaki puolestaan korosti lapsen edun merkitystä ja vahvisti “lapsen asemaa itsenäisenä subjektina” (Heinonen 2018, 244–247). Lapsen oikeuksien sopimus vahvistettiin 1989, jonka myötä ymmärrys lapsen oikeuksista laajeni. Sen johdosta havaittiin, että vuonna 1984 voimaan tullut lastensuojelulaki ei ollut onnistunut lapsen oikeuksien turvaamisessa, joten lastensuojelulakia päivitettiin vielä 2007. Lain tavoitteeksi asetettiin, että jokaisella lapsella lastensuojelussa tulee olla mahdollisuus tosiasiallisesti “vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin”. Samalla myös siirrettiin vastentahtoiset huostaanotot kunnilta tuomioistuinten ratkaistavaksi. (Hakalehto 2016, 30–31.) Lapsen oikeuksien sopimuksen myötä lastensuojelussa alettiin myös kiinnittämään enemmän huomiota lapsilähtöisyyteen ja lapsen osallisuuteen (Heinonen 2018, 246), sekä lapsen osallisuuden ja edun väliseen yhteyteen (Hakalehto 2016, 30).

Lapsen edun huomioiminen on yksi lastensuojelun keskeinen periaate. Lapsen etu on käsitteenä haasteellinen, sillä se määräytyy tapauskohtaisesti. Lapsen etua arvioitaessa on aina otettava huomioon kunkin lapsen yksilökohtainen tilanne ja olosuhteet. (Araneva 2016, 11.) Lapsen edun huomioon ottaminen on “lapsen subjektiivinen oikeus” (Godzinsky 2014, 22). Lapsen edun huomioiminen on tärkeää, sillä lapsen etu ei ole aina sama asia, kuin vanhempien etu (Hakalehto 2016, 36). Esimerkiksi Sinko (2001, 137) näkee, että lapsen edun arvioiminen perheen kautta on kestäväntöntä, sillä se pitää sisällään näkemyksen perheen yhteisestä mielipiteestä tai edusta, kun tosiasiallisesti perhe on usein moniääninen (Sinko 2001, 137). Mikäli vanhemman ja lapsen etu ovat ristiriidassa, on valittava se työskentelytapa, joka parhaiten toteuttaa lapsen etua. Lapsen edun huomioiminen kaikessa päätöksenteossa on tärkeää, sillä lapsella on oikeus siihen, että hänen etunsa otetaan huomioon lastensuojelun työskentelyssä ja päätösten vaikutusta lapseen arvioidaan ennen päätösten tekoa. Huomionarvoista on, että lapsen edun arvioimiseen tarvitaan tietoa myös lapsen omasta näkemyksestä. (Araneva 2016, 10–11).

Lapsen edun määrittelemisessä on oma haasteensa. Se vaatii tulkintaa ja arviointia, sekä taitoa erottaa lapsen etu ja vanhempien etu. Toisinaan voi olla tilanteita, jolloin

osapuolilla on eriävät näkemykset siitä, mikä lapsen etu on. (Pösö 2012, 76–77.) Lapsen oikeuksien sopimus luo kuitenkin pohjan lapsen edun arviointiin ja toteuttamiseen (Hakalehto 2016, 37). Lapsen etua ei ole mahdollista arvioida irrallisena muusta lapsen oikeuksien sopimuksesta. Lapsen edun toteutuminen on mahdollista silloin, kun kaikki lapsen oikeudet huomioidaan (Godzinsky 2014, 17). Lapsen edun toteutuminen vahvistuu, kun lapselle turvataan mahdollisuus tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen, sekä hyviin ja pysyviin ihmissuhteisiin. Lisäksi lapselle tulee antaa mahdollisuus saada osakseen hellyyttä, huolenpitoa ja ymmärrystä. Näiden lisäksi lapselle tulee myös turvata oikeus olla osallisena ja vaikuttaa omiin asioihin. (Hakalehto 2016, 42–43.)

Godzinsky (2014,2) tuo esille, että lapsen edun arvioimisessa ja toteuttamisessa on havaittu puutteita niin viranomaisten, kuin tuomioistuinten toiminnan osalta. Esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien komitea on ottanut kantaa siihen, “ettei lapsia kuulla, eikä lapsen etua arvioida riittävästi lapsia koskevassa päätöksenteossa.” Haasteena lapsen edun tulkinnassa ja arvioinnissa voi Godzinskyn mukaan olla se, että “lapsen edun käsite on lapsen oikeuksien sopimuksessa huomattavasti laajempi kuin se on meillä perinteisesti ymmärretty”. Päätöksenteossa on näyttäytynyt, että lapsen etu on käsitteenä hyvin avoin. Käsitteen avoimuus mahdollistaa toisaalta hyvin laajan ja monipuolisen harkinnan, joka voi johtaa parhaimmillaan kattaviin ja hyvin perusteltuihin päätöksiin. Toisaalta taas asianosaisten oikeusturvan kannalta käsitteen avoimuus ja arvioinnin vapaus voi olla haaste. (Godzinsky 2014, 2, 11, 14.)

Lapsen oikeuksien näkökulmasta lapsen osallisuudella ja lapsen kuulluksi tulemisella on merkitystä (Jaakola 2016, 18). Lastensuojelulla on merkittävä rooli tilan luomisessa sille, että lapsi voisi olla osallisena omaan elämään liittyvissä asioissa (Toros 2023, 17). “Tavoitteena on lapsen todellinen osallistuminen omien asioidensa hoitoon alusta loppuun saakka”. Osallisuus puolestaan liittyy kiinteästi lapsen edun arvioimiseen. Lapsen etua ei ole mahdollista kokonaisvaltaisesti arvioida, jos sitä arvioitaessa ei ole käytettävissä tietoa lapsen näkemyksestä. (Saastamoinen 2016, 11.) Osallisuus paitsi “toteuttaa lapsen muodollisia oikeuksia”, myös vahvistaa lapsen luottamusta ja kokemusta aikuisten toiminnan oikeudenmukaisuudesta (Toivonen ja Pollari 2018, 77–78).

Osallisuutta on käytännössä kaikki ne tavat, miten lapsi voi olla vaikuttamassa omiin asioihinsa. Se on lapsen mukana oloa, lapsen mielipiteen huomioon ottamista ja tiedon antamista lapselle hänen omaan asiaansa liittyen. (Saastamoinen 2010, 66–67.) Muukkonen (2013, 175) näkee, että käytännössä lapsen osallisuuden vahvistaminen vaatii pieniä kunnioittavia tekoja. Se on lapsen näkemistä, lapsesta puhumista, kohtaamista ja lapsen tiedon arvostamista (Muukkonen 2008, 153). Lapsen osallisuuden kokemuksen syntymisessä on suuri merkitys sillä, että vastaanottava aikuinen on halukas kuulemaan ja ymmärtämään sitä, mitä lapsi haluaa sanoa (Kallinen ja Pirskanen 2022, 26). Osallisuus tukee lapsen kokemusta toimijuudesta. Toimijuuden vahvistamisen tärkeyttä ovat osoittaneet muun muassa tutkimukset, joissa on havaittu, lasten toimijuudelle on annettu usein vain rajattu tila. (Kouvonen 2011, 205–206.)

Haasteena osallisuudelle on se, jos lapset mielletään osaksi suurempaa kokonaisuutta, kuten perhettä, jolloin lapsen oma toimijuus ja subjektiivisuus jää ohueksi (Kouvonen 2011, 205–206). Jaakolan (2016,12) artikkelin mukaan haastetta tuottaa myös se, että osallisuus-käsitteenä voidaan ymmärtää eri tavoin. Siinä missä työntekijä arvioi osallisuutta toimenpiteiden kautta, voi lapsi käsittää osallisuuden käytännön mahdollisuuksien perusteella, eli niiden tilanteiden, jolloin lapsella on tosiasiallisesti mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa omiin asioihin. (Jaakola 2016, 12.)

Tulensalo (2015, 24–25) on tutkinut lapsen tiedollista toimijuutta lastensuojelun sosiaalityössä. Hän näkee, että toisinaan lapsen sivuun jääminen voi olla myös työntekijästä johtuvaa. Siitä, ottaako työntekijä lapsen osaksi työskentelyä ja kokeeko työntekijä epävarmuutta lapsen kohtaamiseen liittyen. Toisinaan lapsen osattomuus omiin asioihin voi johtua vanhemmista ja heidän kielteisestä suhtautumisestaan lapsen osallistumista kohtaan. (Tulensalo 2015, 24–25.) Eriksson ja Korhonen (2022, 37) nostavat esille, että lastensuojelun tutkimukset vahvistavat, että osallisuuden toteutumisessa on käytännön tasolla puutteita. Syynä tähän voi olla, että lasten osallisuutta vahvistavia elementtejä ei ole “onnistuttu viemään rakenteisiin siten, että siitä olisi tullut osa prosessia”. Tärkeänä näyttäytyy se, että lapsella pitäisi olla mahdollisuus “osallistua itselleen sopivalla tavalla”. Hyviä kokemuksia on noussut esimerkiksi tilanteista, joissa lapset ovat olleet mukana esimerkiksi neuvottelujen suunnittelussa. (Eriksson ja Korhonen 2022, 37.)

3.2 Lapsen oikeudet huomioiva sijaishuolto

Lastensuojelun tehtävä on kaksijakoinen. Samaan aikaan, kun lastensuojelun tehtävä on turvata lasten kasvua ja kehitystä, se myös kontrolloi. Lastensuojelun viranomaisille on tehtävän toteuttamista varten annettu lain suoma valta tarvittaessa myös puuttua perheen yksityiseen, mikäli kasvuympäristö ei tue lapsen suotuisaa kasvua. (Heinonen 2018, 243.) Lastensuojelulle annetuista tehtävistä osa onkin luonteeltaan sellaisia, että niillä joudutaan puuttumaan lapsen ja hänen perheensä ihmisoikeuksiin ja perusoikeuksiin (Hakalehto 2016, 26). Lapsen oikeudet rajoittavat mahdollisuuksia käyttää julkista valtaa (Koulu 2016, 267).

Lapsen oikeus erityiseen suojeluun on kirjattu Suomen perustuslain 19§, jonka mukaan “julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu” (Finlex 1999). Lastensuojelun työskentelyn keskiössä on vanhemman tukeminen omassa kasvatustehtävässään avohuollon tukitoimin, jotta lapsi voisi jatkaa asumista omien vanhempiensa kanssa (Araneva 2016, 173–180.) Lapsen oikeuksien sopimus näkee lapsen oman perheen lapsen luontaisena kasvuympäristönä. Ensimmäinen vastuu lapsen kasvusta ja kehityksestä on lapsen vanhemmilla. Lapsen oikeuksien sopimus tuo kuitenkin esille näkemystä siitä, että vanhemmilla ei ole “ehdottomia oikeuksia suhteessa lapsiinsa”. (Hetemäki 2011, 63.) Toisinaan vanhempien tukeminen ei riitä turvaamaan lapsen tilannetta, jolloin lapsella on oikeus sijaishuoltoon, mikäli sen arvioidaan olevan lapsen edun mukainen ratkaisu (Araneva 2016, 173–180).

Sijaishuolto tarkoittaa käytännössä lapsen sijoittamista oman kodin ulkopuolelle (Hakalehto 2016, 36). Huostaanotto ja lapsen siirtyminen sijaishuoltoon tarkoittavat käytännössä sitä, että vanhemmat eivät ole kasvatustehtävässään onnistuneet lain edellyttämällä tavalla (Araneva 2016, 314). Viranomaisilla on tällöin viimesijainen vastuu turvata lapsen suojelu (Saastamoinen 2016, 3) ja sen myötä lapsen oikeuksien toteutuminen. Sijaishuollon tehtävänä on varmistaa lapsen hyvinvointi, huolehtia lapsen oikeuksien toteutumisesta sijaishuollon aikana (Sindi 2023, 92), vahvistaa lapsen asemaa sijaishuollossa ja tukea lapsen osallistumista omiin asioihin (Araneva 2016, 198).

Sijaishuoltoa voidaan järjestää joko perhehoidossa, ammatillisessa perhekodissa tai laitoshoidossa. Perhehoito tarkoittaa sitä, että lapsi sijoitetaan asumaan perheeseen. Ammatillinen perhekoti on puolestaan välimuoto perheen ja laitoksen välillä. Ammatillisessa perhekodissa tulee asua kaksi lasten kasvatuksesta vastaavaa henkilöä ja työntekijöillä tulee olla vaaditut koulutukset. Laitoshuolto puolestaan tarkoittaa erilaisia lastensuojelulaitoksia, johon lapsi voidaan tarpeen mukaan sijoittaa. Laitoshuolto voidaan arvioida sopivaksi sijaishuoltopaikaksi lapselle niissä tilanteissa, kun lapsen kasvusta ja kehityksestä vastaavilta työntekijöiltä vaaditaan erityistä osaamista. (Saastamoinen 2010, 7–11.)

Lapsen oikeuksien sopimuksessa on otettu huomioon sijaishuollossa asuvien lasten haavoittuvainen asema. Sopimuksessa on erityisesti artikloissa 20 ja 25 on huomioitu sijaishuollossa asuvan lapsen erityisoikeudet (Araneva 2016, 9), joiden toteutumisesta ammattilaisten tulee huolehtia (Saastamoinen 2010, 1). Artiklan 20 mukaan valtion tulee tarjota erityistä suojelua lapselle silloin, kun lapsen ei ole mahdollista asua oman perheen parissa ja artikla 25 puolestaan velvoittaa viranomaisia tarkistamaan lapsen tilanne ja tarve sijaishuoltoon säännöllisin väliajoin (Unicef 2023).

Voimassa olevaan lastensuojelulakiin on kirjattu käytäntöjä, joilla turvataan lapsen oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa. Laki velvoittaa muun muassa selvittämään lapsen mielipide lapsen iästä riippumatta. Mielipiteen selvittäminen on käsityksen muodostamista lapsen näkemyksistä ja ajatuksista. Hallintolain 34§ mukainen kuuleminen on puolestaan muodollisempi velvollisuus huolehtia siitä, että yli 12-vuotiaalle annetaan mahdollisuus tulla juridisesti kuulluksi esimerkiksi lapseen liittyvässä päätöksenteossa. Mielipiteen selvittämiseen ja lapsen kuulemiseen kuuluu oleellisesti myös velvollisuus antaa lapselle riittävästi tietoa käsiteltävään asiaan liittyen, jotta lapsi pystyy muodostamaan oman käsityksenä asiaan liittyen. 12-vuotta täyttäneellä on myös lain nojalla mahdollisuus käyttää puhevaltaa omiin asioihinsa liittyen huoltajien rinnalla. (Saastamoinen 2010, 65–71.) Lastensuojelulaki myös velvoittaa sosiaalityöntekijää tapaamaan lasta henkilökohtaisesti, sekä laatimaan asiakassuunnitelman yhteistyössä lapsen kanssa. Tavoitteena on, että tämän myötä lapsi pystyy muodostamaan käsitystä siitä, miten aikuiset lapsen tilanteen näkevät ja saamaan tietoa mahdollisista vaihtoehdoista, sekä tavoista, joilla lapsi voi omaan tilanteeseen vaikuttaa. (Hotari ym. 2013, 150.)

Sosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamiset edistävät monella tapaa lapsen oikeuksien toteutumista. Tapaamiset muun muassa tuottavat sosiaalityöntekijälle tietoa lapsen tilanteesta, jota sosiaalityöntekijän on mahdollista huomioida esimerkiksi päätöksenteon tukena (Toivonen ja Pollari 2018, 78). Sosiaalityöntekijälle voi muodostua käsitys lapsen omista näkemyksistä vain lapsen henkilökohtaisten ja säännöllisten tapaamisten myötä. Tällöin käsityksiä lapsen näkemyksistä ei tuoteta aikuisten välityksellä. (Araneva 2016, 185.) Sosiaalityöntekijän ja lapsen tapaamisten myötä on myös mahdollista vahvistaa lapsen oikeutta saada riittävästi tietoa omasta tilanteesta (Saastamoinen 2020, 1).

Sosiaalityöntekijän ja lapsen välinen arvostava ja yhteistyötä rakentava suhde edistää paitsi lapsen oikeuksien toteutumista, myös lapsen mahdollisuutta vaikuttaa omiin asioihin (Basberg Neumann 2023, 66). Useammat tutkimukset myös osoittavat, että sosiaalityöntekijän ja lapsen välinen suhde tukee lapsen osallisuutta (Eriksson ja Korhonen 2022, 37). Toivonen ja Pollari (2018, 76) näkevät, että lapsen osallisuus onkin käytännössä parhaimmillaan “luontevaa vuorovaikutusta oman sosiaalityöntekijän kanssa niin, ettei kohtaamiset rajoitu ainoastaan virallisiin tilanteisiin, jolloin lasta tulee kuulla”.

Lapset pitävät tärkeänä työntekijän kykyä olla saatavilla ja asettua kuuntelemaan heitä. Lapset myös kokevat tärkeänä työntekijän avoimuuden lapsen kertomia asioita kohtaan niin, että työntekijä ei heti torju lapsen tuottamia ajatuksia. Torjutuksi tuleminen voi johtaa siihen, että lapsi kertoo asioista entistä vähemmän, eikä hahmota kertomisen vaikutusta omien asioiden edistämisessä (Hurtig 2006, 184, 189). Arvostavan ja yhteistyötä rakentavan suhteen merkitys korostaa näkemystä siitä, että myös “kohtaaminen on osallisuutta” (Inkinen (2018, 181).

Sosiaalityöntekijän ja lapsen välistä suhdetta tarkastellessa on hyvä huomioida, että vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen saattaa liittyä usein myös jännitteitä, jonka vuoksi kohtaamista ei ole aina mahdollista kuvata luontevaksi. Kohtaaminen voi aiheuttaa lapsessa ahdistuksen tunteita tai turvattomuutta etenkin, jos sosiaalityöntekijä on lapselle vieraampi ja tapaamisessa ei ole ketään lapselle läheistä henkilöä. Lapsen puutteellinen käsitys tapaamisen tarkoituksesta voi johtaa myös siihen, että lapsi voi

pyrkii vastaamaan aikuisen kysymyksiin tavalla, jonka hän olettaa aikuisen haluavan kuulla. (Sinko 2001, 141.)

Lapsen osallisuudella on vaikutusta sijaishuollon laatuun. Vahvistamalla esimerkiksi lapsen osallisuutta päätöksenteossa, voidaan tehdä parempia päätöksiä lapsen elämään liittyen. Tämä on tärkeää sen vuoksi, että päätökset vaikuttavat oleellisesti lapsen elämään. (Toros 2023, 17, 19.) Lapsen tuottamalla tiedolla on merkitystä myös lapsen äänen kuuluviin saamisessa. Esimerkiksi “Lapsen kanssa” -hankkeen loppuraportti tuo esille, että kun sosiaalityöntekijälle on muodostunut käsitys lapsen näkemyksestä, pystyy hän pitämään vahvemmin “kiinni lasten näkökulmista muiden viranomaisten ja yhteistyötahojen kanssa työskennellessään”. (Tiilikainen 2008, 142.)

Lapsella oikeus saada riittävästi tietoa omasta tilanteestaan. Työntekijän on hyvä kiinnittää huomiota siihen, että lapsi saa tarvitsemansa tiedon ikätasonsa mukaisella tavalla selvitettyinä (Hakalehto 2016, 31–32). Lapsen tulee saada riittävästi tietoa muun muassa siitä, miksi huostaanottoon tai muihin lastensuojelun toimenpiteisiin on ryhdytty (Araneva 2016, 189). Tiedon antaminen liittyy myös kokonaisuuden avaamiseen lapselle. Lapsen oikeuksia heikentää se, jos lapsella ei ole tietoa siitä, mihin asioihin hänellä on mahdollisuus vaikuttaa. (Basberg Neumann 2023, 70.) Tieto paitsi lisää lapsen ymmärrystä omasta asiasta, myös tukee oman mielipiteen muodostamisessa. Mielipiteen muodostamiseksi lapselle tulee antaa tietoa siitä, mihin asiaan liittyen mielipidettä kysytään ja millaisia vaihtoehtoja tilanteessa on. Mielipiteen ilmaiseminen on lapsen oikeuksien sopimuksessakin vahvistettu lapsen oikeus. (Araneva 2019, 12–14.)

Lapselle tulee luoda tilaa oman mielipiteen kertomiseen (Peuralahti 2012, 73), sillä kansainvälisten tutkimusten mukaan “lasten mahdollisuus tuoda esille heillä olevaa tietoa sosiaalityössä, on rajallinen” (Kallinen ja Pirskanen 2022, 24). Lapsen oikeus ilmaista oma näkemys ei ole pelkästään lapsen oikeutta sananvapauteen, vaan vapaus ilmaista oma näkemyksensä kaikissa häneen liittyvissä asioissa (Falch-Eriksen ja Toros 2023, 4). Lapsella ei kuitenkaan ole velvollisuutta mielipiteen esittämiseen (Basberg Neumann 2023, 66). Työntekijöiden tulee huomioida lapsen mielipide lastensuojelun työskentelyssä. Lapsen mielipiteen ja näkemysten selvittäminen on lapsen asioista vastuussa olevaa sosiaalityöntekijää velvoittava asia läpi lastensuojelun

työskentelyn. (Araneva 2019, 12–14.) Lapsen mahdollisuus oman näkemyksen esittämiseen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lapsi päättää asioista (Araneva 2016, 176). Sosiaalityöntekijän on otettava huomioon kokonaisuus, sekä arvioitava tilanteessa lapsen etua, jonka vuoksi päätös ei aina ole samankaltainen, kuin lapsen esittämä toive. Tämä puolestaan voi tuottaa lapsella pettymyksen tunteita. (Hurtig 2006, 180.) Näissä tilanteissa keskeistä on antaa lapselle tietoa siitä, millä tavalla lapsen mielipide on ratkaisua tehtäessä huomioitu (Araneva 2019, 12–14).

Sosiaalityöntekijän tulee seurata lapsen arjen sujumista sijaishuollossa (Basberg Neumann 2023, 70). Lapsella on oikeus hyvään sijaishuoltoon, sekä sellaiseen sijaishuoltopaikkaan, joka vastaa lapsen tarpeita. Sijaishuoltopaikassa lapsella on oikeus saada kunnioittavaa kohtelua turvallisessa ympäristössä, joka tukee lapsen kasvua ja kehitystä. (Saastamoinen 2020, 1). Huostaanotto ja sijoittaminen oman kodin ulkopuolelle eivät vielä itsessään takaa tätä, vaan sosiaalityöntekijän on valvottava ja turvattava lapsen oikeuksien toteutuminen sijaishuollon aikana (Hakalehto 2016, 57). Haasteena sijaishuollossa onkin laadukkaan sijaishuollon tarjoaminen lapselle niin, että lapsen tarpeet ja yksilöllisyys tulevat huomioiduksi (Sindi 2023, 92). Sijaishuollon valvominen tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijän on paitsi seurattava lapsen oikeuksien toteutumista sijaishuollossa, myös varmistettava lapsen edun huomioiminen ja hyvän hallinnon mukaiset tavat työskennellä (Araneva 2016, 324–325). Sosiaalityöntekijän tulee myös huolehtia siitä, että lapselle järjestyy sijaishuollon aikana kaikki ne palvelut, joita lapsi tarvitsee (Helavirta 2016, 188).

Lapsella on oikeus pitää yhteyttä ja ylläpitää suhdetta hänelle läheisiin ihmisiin. Sijaishuollossa tätä oikeutta voidaan rajoittaa vain lain antamin valtuuksin, mikäli yhteydenpidon katsotaan vaarantavan lapsen kasvua ja kehitystä. Sosiaalityöntekijän on varmistuttava siitä, että lapsen ja hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa tuetaan lapsen sijaishuoltopaikassa. On tutkittu, että lapselle on tärkeää olla itse vaikuttamassa siihen, kehen hän pitää yhteyttä ja miten tiiviisti (Laakso 2019, 76). Yhteydenpidon tukeminen ja vahvistaminen sijaishuollon aikana on tärkeää myös siitäkin syystä, että sijaishuollon työskentelyn tavoitteena tulee olla perheen jälleenyhdistäminen. (Araneva 2016, 12, 180, 324–325).

Lastensuojelun sijaishuollossa laitokseen sijoitettuun lapseen voidaan myös kohdistaa rajoitustoimenpiteitä, joilla lain antamien perusteiden nojalla on mahdollista rajata muun muassa lapsen liikkumista, yksityisyyttä tai koskemattomuutta. Rajoitustoimenpiteiden käyttö lapsen tilanteen turvaamiseksi on vaativa arvio, jotta rajoitustoimenpiteitä käytetään siten, että ne eivät loukkaa lapsen perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia. (Hakalehto 2016, 27.)

Lapsen oikeuksien toteutumista haastaa muun muassa työskentelyn aikuislähtöisyys. Esimerkiksi Stenvall (2018, 16) havaitsi tutkimuksessaan, että “lapset otettiin mukaan, mutta usein tämä tapahtui tavoilla, jotka eivät välttämättä lasten mielestä olleet toimivia”. Lapsilta saatettiin kysyä mielipidettä lapsen asioihin liittyen, vaikka aikuisilla oli jo tehty suunnitelma siitä, miten asiassa tullaan etenemään. Tilanteessa aikuinen ajatteli “vastanneensa lasten kuulemisen tarpeeseen, mutta tuli tehneeksi sen tavoilla, jotka eivät välttämättä vahvistaneet lapsen käsitystä omasta osallisuudestaan tai mahdollisuuksistaan toimia”. (Stenvall 2018 16.)

Tutkimuksia lukiessa nousee esille myös haaste lapsen äänen esiin tuomisessa ja lapsen tiedon arvostamisessa. Esimerkiksi Godzinsky (2014, 87) on tutkinut lasten etua ja osallisuutta hallinto-oikeuden päätöksissä. Tutkimuksen mukaan “lapsen muodollinen oikeus osallistua toteutuu kohtalaisen hyvin”, mutta puutteita on havaittavissa etenkin alle kouluikäisten lasten mielipiteiden selvittämisessä. Hän nostaa esille, että “muodollinen kuuleminen on helposti toteuttavissa, mutta se ei ole lapsen oikeuksien sopimuksen valossa riittävää”. Tutkimuksessa peräänkuulutetaan lapsen näkemyksen tärkeyttä. Tutkimuksen mukaan lapsen mielipidettä “kuvaili päätöksessä joku muu kuin lapsi itse” tai sitten lapsen näkemys oli referoituna päätöksessä. (Godzinsky 2014, 83–87.) Tulensalo (2015, 24–25) on tehnyt omassa tutkimuksessaan samansuuntaisen havainnon. Tutkimuksessa nousi esille, että lapset saattavat jäädä dokumentoinnin ulkopuolelle niissä tilanteissa, kun lapsen kanssa käyty merkittävä keskustelu on rajautunut kirjauksissa puutteellisesti. (Tulensalo 2015, 24–25.)

3.3. Lapsikäsitteksen merkitys lapsen oikeuksien toteutumisessa ja lapsen tiedon arvostamisessa

Lapsikäsitteksellä on merkitystä lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta. Se millaisena lapsen näemme, ohjaa sitä, mitä lapselta odotamme tai kuinka lasta kohtaan käyttäydymme (Sinko 2001, 137). Lapsikäsite on ollut muutoksessa vuosien saatossa. Näkemystä on aikaisemmin leimannut ajatus lapsesta “keskeneräisessä kehitysvaiheessa olevana aikuisena”, jolla on vielä puutteellisia, kehittymässä olevia taitoja. (Hyvärinen ja Pösö 2018, 7). Sosiaalisuudessa lapsi on puolestaan nähty enemmänkin tiedon keräämisen kohteena (Forsberg ym. 2006, 12). Lapsen oikeuksien sopimus on osaltaan vaikuttanut siihen, että käsitys lapsesta on muuttunut. Sen johdosta lapsi nähdään tänä päivänä enemmänkin suojelun kohteena olevana yksilönä, jolla on omat tarpeensa. (Forsberg ym. 2006, 12–13,16.) Käsitteistä on muuttanut myös lisääntynyt ymmärrys lapsen tarpeista ja siitä, mitä lapsena oleminen tarkoittaa (Vopat 2015, 12).

Käsitteeseen lapsesta suojelun kohteena liittyy oma haasteensa. Mikäli lapsi nähdään kapea-alaisesti ainoastaan suojelua tarvitsevana, voi se johtaa näkemykseen siitä, että lapsi “on haavoittuva ja kykenemätön ottamaan vastuuta omasta elämästä”. (Sinko 2001, 138.) Toisaalta taas, jos lapsi nähdään vain autettavana, saattaa lapsi jäädä omassa asiassaan sivullisen asemaan (Hurtig 2006, 191). Sillä, miten lapsi nähdään, on siis merkitystä. Lapsen aseman vahvistamiseksi on alettu kiinnittää enemmän huomiota siihen, että lapsi voisi olla osallisena omassa asiassaan ja tulisi kohdatuksi. (Hurtig 2006, 192.)

Lapsen oikeuksien sopimus on vahvistanut käsitystä lapsesta toimijana (Aravena 2016, 6). Lapsi nähdään sosiaalisena toimijana, jolla on omat oikeutensa sen sijaan, että lapsi mielletäisiin vanhempiensa omaisuudeksi. Lapsen sosiaalinen toimijuus pitää sisällään kyvyn tehdä päätöksiä ja kokea asioita. (Sindi 2023, 89.) Lapsen oikeuksien sopimus on vahvistanut käsitystä lapsesta itsenäisenä oikeuksien haltijana (Hakalehto 2016, 36). Uudenlaisen lapsikäsitteksen myötä lapsen asema on muuttunut siten, että lapsen oikeus ilmaista oma mielipide ja vaikuttaa omiin asioihin ymmärretään aikaisempaa paremmin. Sen vuoksi tänä päivänä lapsen omia näkemyksiä pidetään toisella tavalla arvossa. Työskenneltäessä lapsen kanssa tiedostetaan yhä paremmin

lapsen oikeudet ja tavoite lapsen osallisuuteen. (Hyvärinen ja Pösö 2018, 7) Tietoisuuden lisääntyminen lapsen asemaan liittyen on johtanut siihen, että lapsi nähdään enemmän yksilönä, kuin osana perhettä (Hurtig 2006, 192).

Sijaishuollon kontekstissa lapsi tunnustetaan olevan “erityisen haavoittuvassa asemassa oleva erityislapsi”, joka tarvitsee perheen ulkopuolisten aikuisten tukea (Saastamoinen 2020, 1). Osallisuuden on nähty olevan yksi suojaava tekijä haavoittuvassa asemassa olevalle lapselle, sillä se antaa lapselle kokemuksen siitä, että hän voi vaikuttaa omaan elämään. Osallisuus vahvistaa lapsen käsitystä itsestä ja ehkäisee ulkopuolisuuden kokemusta omaan elämään liittyen. Se myös edistää lapsen kykyä kertoa tarpeistaan ja toiveistaan niin, että niillä on vaikutusta. (Sindi 2023, 93.)

Lapset ovat kuitenkin riippuvaisia aikuisista. Lapsi tarvitsee aikuista selviytyäkseen ja saadakseen perustarpeensa täytetyksi (Guggenheim 2005,17). Riippuvaisuutta osoittaa myös se, että muiden toiminta vaikuttaa olennaisesti lapsen hyvinvointiin, niin hyvässä kuin huonossa (Hurtig 2006, 185). Sen vuoksi voidaankin todeta, että “aikuiset hallitsevat lasten lapsuutta” (Forsberg ym. 2006, 8). Aikuiset toimivat myös eräänlaisina “portinvartijoina” lapsen mahdollisuudelle osallistua, jolloin lapselle annettu tila osallistua ja kertoa näkemyksiään voi olla rajattua (Hurtig 2006, 167, 183). Lapsella on myös “puutteellinen oikeustoimikelpoisuus”, jonka vuoksi lapsi ei ole omien oikeuksiensa vaatimisessa tasavertainen aikuisen kanssa (Hakalehto 2016, 31).

Lapsen riippuvuutta aikuisesta vahvistaa myös se, että lapselle ei ole vielä kehittynyt ymmärrystä siitä, millä tavoin hänen tulisi omaa elämää elää ja mikä olisi hänelle parhaaksi. Sen vuoksi lapsella ei ole täyttä vapautta vaikuttaa omiin asioihin, vaan lopullinen vastuu lapsen elämän ja lapsen edun turvaamisesta, on vanhemmilla tai lastensuojelulla. Lapsi tarvitsee aikuisten tukea siihen saakka, kunnes lapselle on kehittynyt riittävä kapasiteetti arvioida itse sitä, mikä on hänen etunsa. Näin lapsen oikeuksien varmistaminen siirtyy aikuisten vastuulliseksi tehtäväksi. (Falch-Eriksen ja Toros 2023, 8–9.)

Tieto on tärkeää lastensuojelussa. On kuitenkin havaittu, että lapsi jää valitettavan usein sivullisen osaan tiedon tuottamiseen liittyen. Lapsen tieto sijoittuu usein aikuisen tuottaman tiedon väliin siten, että lapsen tiedon merkitys häviää. Lapsen tieto saattaa

herkästi jäädä aikuisten ja ammattilaisten tiedon alle, sillä lapsen tietoon voi liittyä ajatus keskeneräisyydestä. Lapsen tiedolla kuitenkin on merkitystä. Tiedon tuottaminen ei ole ainoastaan lapsen oikeus, vaan sillä on myös todellista merkitystä lastensuojelun työskentelyssä, sillä “ainoastaan lapsi voi kuvata todellisuuttaan sellaisena kuin se hänelle näyttäytyy”. (Hurtig 2006, 167–186.) Kallinen ja Pirskanen (2022, 22) myös korostavat, että lapsi toimii erilaisista lähtökohdista käsin, kuin aikuinen. Sen vuoksi lapsen tuottama tieto voi myös poiketa aikuisten tavasta hahmottaa asioita. Lapsi voi antaa asioille merkityksiä eri tavalla, kuin aikuinen, jonka vuoksi aikuinen ei aina tule ajatelleeksi sitä, miten lapsi asioita näkee. “Lasten ja nuorten tieto luo tässä mielessä toisenlaista ymmärrystä ja totuutta ja siten ravistelee aikuisten itsestään selvinä pitämiä ajattelumalleja”. (Kallinen ja Pirskanen 2022, 22.)

Lapsen oikeuksien toteuttamisessa merkittävä tekijä onkin “lasten tiedon arvostaminen”. Lapsella on olemassa sellaista tietoa tilanteestaan, jota muut eivät voi tietää (Hurtig 2006, 167–186). Se tekee lapsesta tärkeän tiedon tuottajan omassa asiassaan. Sillä, millaisena lapsi nähdään, on merkitystä myös lapsen osallistumisen ja tiedon tuottamisen kannalta. Nähdäänkö lapsi yksilöllisenä tiedon tuottajana, vai osana perhettä. Käsitys lapsesta vaikuttaa myös siihen, millainen tila annetaan lapsen tiedon tuottamiselle ja osallistumiselle. (Hurtig 2006, 179.) Sinko (2001, 137) kiteyttää, että “lapsen oikeuksista voidaan puhua vasta sitten, kun lapsi nähdään yksilönä, eikä vain perheen tai muun yhteisön osana tai omaisuutena”.

Lapsen heikomman aseman takia tulisi lapsen tuottamalle tiedolle ja näkemyksille antaa suurempi painoarvo, kuin aikuisten kertomalle (Araneva 2016, 185). Lasten näkemysten esiin nostaminen on tärkeää senkin vuoksi, että aikuisten näkemyksiä on usein pidetty lähtökohtaisesti oikeampana (Kallinen ym. 2018, 99). Lapsen tuottamaan tietoon liittyen Kallinen ja Pirskanen (2022, 24–25) pitävätkin merkittävänä sitä, miten tietoon suhtaudutaan. Eli onko lapsen tuottama tieto aikuiselle vain “viihdyttävä puheenvuoro”, vai näkemys, jolla on vaikutusta siihen, miten aikuinen toimii. Kun lapsen asiantuntijuutta ja osallisuutta vahvistetaan ja lapsi kohdataan, tuottaa se parhaimmillaan “kokemusta kuulluksi tulemisesta ja lapsen tuottaman tiedon tärkeydestä”. (Kallinen ja Pirskanen 2022, 24–25.)

Lapsen näkemystä on alettu kuulla vuosikymmenien saatossa vahvemmin (Eriksson ja Korhonen 2022, 5), mutta siihen liittyy yhä haasteita. Esimerkiksi Hurtig (2006, 171) näkee, että toisinaan lapsen näkemyksen kysymistä saatetaan vältellä. Välttely voi johtua siitä, että lapsen ajatellaan ”särkyvän”, jos lapselta kysytään asioita, joihin hän ei haluaisi ottaa kantaa. Toisinaan saatetaan ajatella, että lapsen mielipiteen ja kokemusten kysyminen vaatii työntekijältä erityisosaamista. Käytännön työskentely saattaa sen johdosta herkästi painottua aikuislähtöiseen työskentelyyn, sillä aikuiset pystyvät tuottamaan jäsennellympää tietoa, kuin lapset. Työskentelyä saattaa myös leimata näkemys siitä, että lapsi on vain osa perhettä, jolloin aikuisia auttamalla autetaan lasta. (Hurtig 2006, 69, 168–171, 184.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimuksen tausta ja tutkimuskysymys

Pro gradu-tutkielmassani tarkastelen lapsen oikeuksia ja niiden toteutumista lastensuojelun sijaishuollossa täysi-ikäistyneiden nuorten kokemusten valossa. Pidän lasten ja nuorten kokemuksia ja niiden esiin tuomista tärkeänä. Kandidaatin-tutkielmani käsitteli nuorten kokemuksia yksinäisyydestä ja halusin pro gradu-tutkielmassani jatkaa nuorten kokemusten ja äänen esiin tuomista. Lastensuojelun sijaishuolto valikoitui tutkielmani kontekstiksi oman mielenkiintoni perusteella. Lastensuojelun keskusteluissa kuuluu usein vahvana ammattilaisten ja asiantuntijoiden ääni (Sinko 2001, 128–129) ja pidän tärkeänä sitä, että sen rinnalla vahvistetaan lasten ja nuorten ääntä aiheeseen liittyen.

Sijoituksen aikaista suomalaista tutkimusta lasten kokemuksista on kaiken kaikkiaan vielä melko vähän (Ikonen ym. 2020, 11). Esimerkiksi kouluterveyskyselyssä 2017 on kysytty ensimmäisen kerran sijoitetuilta lapsilta itseltään arviota heidän terveyteensä ja hyvinvointiin liittyen (Eriksson ja Korhonen 2022, 5). Vähäistä tutkimustiedon määrää esimerkiksi perhehoitoon tai laitoshuoltoon sijoitettujen lasten kokemuksista selittää osaltaan aiheen sensitiivisyys. Tutkimustiedon vähäisyys voi liittyä myös “suomalaiseen hiljaisuuden kulttuuriin”. Kokemusten esiin tuominen on kuitenkin

tärkeää, sillä sen “myötä on mahdollisuus kehittää sijaishuoltoa, sekä edistää parempaa ymmärrystä sijoitettujen lasten tilanteesta” (Kallinen ym. 2018, 96, 98).

Sijoitettujen lasten kokemuksia on viime vuosina tutkinut esimerkiksi Riitta Laakso (2019) tutkimuksessaan “Ne näki musta - Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset”. Laakson tutkimuksesta on esimerkiksi Ikonen ym. (2020, 11) todennut, että tutkimus kertoo “aikaisempaa paremmasta huolenpidosta, psyykkisten oireiden helpottumisesta ja päihteistä irti pääsemisestä”. Sijoitettujen lasten kokemuksia ja hyvinvointia on tutkittu myös esimerkiksi Terveystieteiden tutkimuskeskuksen “Kysy ja kuuntele”-hankkeessa. Hankkeen raportin mukaan kyseessä on ensimmäinen hyvin laaja tutkimus, jossa aineistona on käytetty niin sijoitettujen lasten kokemuksia, kuin lasten sosiaalityöntekijöiden arvioita. Tutkimuksen yhteenvedon voidaan todeta, että “valtaosa sijoitetuista lapsista voi hyvin, ja että heidän tarpeisiinsa vastataan hyvin”. Tutkimuksessa nousi kuitenkin esille, että sijoitetut lapset kohtaavat lasten välistä väkivaltaa ja kiusaamista. Aikuisten taholta lapset olivat kokeneet tullessaan toisinaan kaltoinkohdelluiksi. Tutkimuksen mukaan sijaishuoltopaikassa aikuisen lapsen kohdistama väkivalta on kuitenkin harvinaista. (Eriksson ja Korhonen 2022,7.)

Sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksia on puolestaan tutkinut esimerkiksi Groop (2021) tutkimuksessaan “Sijaishuolto osana elämäntarinaa - elämänkulun käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista”. Tutkimuksessa on tarkasteltu sijaishuollosta aikuistuneiden kokemusten valossa sitä, mitkä tilanteen nousevat kokemusten valossa elämän tärkeimmiksi käännekohtiksi. Tutkimuksen mukaan tärkeäksi koetut käännekohdat liittyvät usein suhteiden ja sosiaalisten ympäristöjen muutoksiin. Tutkimuksessa keskeisiksi käännekohtiksi nousivat “huostaanotto ja sijaishuoltoaika, itsenäistyminen, omillaan oleminen ja vanhemmaksi tuleminen.” Käännekohdat olivat sävyiltään kokijalleen niin myönteisiä, kuin kielteisiä. (Groop 2021, 249.)

Oman pro gradu-tutkielmani tavoitteena on tuoda esiin nuorten näkökulmaa ja lisätä ymmärrystä nuorten kokemuksista lastensuojelun sijaishuollossa. Tutkielman aihetta pohtiessani olin yhteydessä Lastensuojelun Keskusliittoon. Yhteydenoton johdosta sovimme yhteistyöstä Lastensuojelun Keskusliiton “Kokemus tiedoksi” -hankkeen

kanssa. “Kokemus tiedoksi” -hankkeessa pyritään nostamaan esille nuorten kokemusten pohjalta niitä kohtia lastensuojelussa, jotka kaipaavat vielä erityistä huomiota ja kehittämistä (Lastensuojelun Keskusliitto 2023).

Hankkeen kautta sain käyttööni valmiin haastatteluaineiston. Tutkimuskysymyksen ja teoreettisen viitekehyksen muotoutuminen vaativat aluksi valmiiseen aineistoon perehtymistä. Kävimme myös yhteistä keskustelua “Kokemus tiedoksi”-hankkeen työntekijän kanssa, jonka myötä valitsin pro gradu -tutkielmani teoreettiseksi viitekehyyksi lapsen oikeudet.

Tutkimuskysymykseni on:

- Miten lapsen oikeudet toteutuvat lastensuojelussa sijaishuollosta aikuistuneiden nuorten kokemusten valossa?

Lastensuojelun sijaishuolto voi tarkoittaa joko “huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun taikka hallinto-oikeuden väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella” (Araneva 2016, 302). Tässä tutkielmassa sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotettuja ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten sijaishuoltoa. Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsella tarkoitetaan kaikkia alle 18-vuotiaita (Unicef 2023). Tässä tutkielmassa käytän alle 18-vuotiaasta käsitettä lapsi tai nuori.

Tutkielmani on kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus. Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä se, että mielenkiinnon kohteena on ihmisen kokemukset (Ronkainen, Pehkonen, Lindblom-Ylänne, Paavilainen 2011, 82). Tavoitteena laadullisessa tutkimuksessa on usein tutkimukseen osallistuneiden äänen esiin tuominen (Tuomi & Sarajärvi 2018, 147), sekä ymmärryksen lisääminen tutkittavaan ilmiöön liittyen. (Vilkka 2021, 193). Laadullinen tutkimus on prosessi. Se pitää sisällään säännöllisiä tutkimukseen liittyvien valintojen tekemistä. (Kiviniemi 2015, 74–75) Huomionarvoista on, että toisin kuin määrällinen tutkimus, laadullinen tutkimus ei niinkään pyri tilastolliseen pätevyyteen, jolla voitaisiin osoittaa luotettavasti jonkin ilmiön esiintymistä, vaan pyrkimys on enemmänkin uusien näkökulmien esiin tuomisessa. (Juuti ja Puusa 2020, 9, 14.) Laadullinen tutkimus myös usein mielletään

syväluotaavampana, kuin määrällinen tutkimus (Räsänen 2005, 87). Aineiston suhteen laadullisessa tutkimuksessa merkitystä on enemmänkin aineiston laadulla, ei määrällä. Pienempi, mutta laadukas aineisto, voi luoda mahdollisuuden perusteellisemmalle ja syvemmälle tarkastelulle. (Eskola ja Suoranta 2008, 18.)

5.2 Aineisto ja tutkimusmenetelmä

Pro gradu-tutkielmani aineisto on valmis haastatteluaineisto, jonka sain käyttööni Lastensuojelun Keskusliiton “Kokemus tiedoksi”- hankkeen kautta. Aineisto koostuu kuuden lastensuojelun sijaishuollosta täysi-ikäistyneen nuoren haastattelusta. Nuoret kertovat haastatteluissa omia kokemuksiaan lastensuojeluasiakkuuden ajalta. Kertomukset lähtevät ajallisesti liikkeelle siitä hetkestä, kun lastensuojelun asiakkuus on alkanut ja kertomukset päättyvät aikuistuneiden nuorten tämänhetkiseen tilanteeseen. Kertomuksissa nuoret nostavat esille kokemuksiaan niin lastensuojelun avohuollon, sijaishuollon, kuin jälkihuollonkin ajalta. Olen tutkielmassani rajannut aineiston ulkopuolelle lastensuojelun avohuollon ja jälkihuollon aikaiset kokemukset ja keskityn tutkielmassani nuorten kokemuksiin sijaishuollossa.

Tutkielmani aineistossa nuorten sijaishuollon aikaiset kokemukset lähtevät ajallisesti liikkeelle siitä hetkestä, kun nuori on huostaanotettu ja sijoitettu kodin ulkopuolelle. Nuoret nostavat kertomuksissa esille sitä, millaisia ajatuksia ja kokemuksia huostaanotto heissä on aiheuttanut. Nuorten kertomukset etenevät ajallisesti yksilöllisten elämänkulkujen mukaisesti. Kertomuksissa nousee esille merkittävänä kokemuksina muun muassa sijaishuoltopaikan muutokset ja kokemukset sijaishuoltopaikan arjesta. Nuoret tuovat esille myös kokemuksiaan ja ajatuksiaan sosiaalityöntekijöiden, sijaisvanhempien tai ohjaajien työskentelyyn liittyen. Kertomukset sijaishuollon osalta päättyvät nuorten täysi-ikäistymiseen ja siirtymiseen jälkihuollon palvelujen piiriin. Nuorten kertomukset pitävät sisällään yksityiskohtaista ja monipuolista kuvailua sijaishuollon aikaisista kokemuksista ja ajatuksista.

Haastatellut nuoret ovat iältään noin 21–33-vuotiaita, eli nuoret refleктоivat kokemuksiaan lastensuojelun sijaishuollosta vuonna 2007 päivitetyn lastensuojelulain voimassaoloajalta. Nuorten kokemukset sijaishuollosta sijoittuvat näin ollen aikaan, jolloin 1991 voimaan tullut Lapsen oikeuksien sopimus ja sen myötä lapsen oikeudet

ovat olleet yhteiskunnallisesti jo vahvasti esillä. Nuorten kertomusten mukaan kaikki haastateltavat ovat täysi-ikäistyneet sijaishuollosta, eli jokaisen huostaanotto on kestänyt siihen saakka, kunnes nuori on täyttänyt 18-vuotta.

Aineistona käytetyt haastattelut on toteutettu elämänjana-menetelmää käyttäen. Haastatteluissa nuoret ovat saaneet avata omaa elämänsä kulkuaan ja nostaa vapaamuotoisesti esille itselle merkittäviä kokemuksia oman lastensuojeluasiakkautensa ajalta (Lastensuojelun Keskusliitto 2023). Elämänjana-menetelmä toimii hyvin etenkin haastattelun tukena, sillä se vahvistaa haastattelun kertomuksellisuutta. Se on hyödyllinen menetelmä myös niissä tilanteissa, kun tavoitteena on kerätä tietoa kokemuksista tiettyyn elämänvaiheeseen liittyen tai kun tutkimuksen keskiöön halutaan “ajallisuutta ja haastateltavan menneisyyttä”. (Kallinen ym. 2018, 74.)

Elämänjana on käytännössä vaakasuora viiva, jolle kirjataan haastattelussa esille nousseita tapahtumia kronologisesti. Menetelmä on visuaalisuutensa vuoksi todettu toimivan erityisesti lasten ja nuorten parissa tehtävässä tutkimuksessa, sillä se auttaa hahmottamaan paremmin elämäntapahtumia ja niiden kulkua. Valmis elämänjana on aina yksilöllinen ja se pitää sisällään kunkin haastateltavan itselleen tärkeinä pitämiä asioita elämänsä kulkua varrelta. Esille nostetut asiat voivat konkretisoida sitä, miten nuorten ajatuksissa aikuisista pieniltä tuntuvat asiat voivat olla nuoren kokemuksen perusteella esille nostamisen arvoisia. (Kallinen ja Pirskanen 2022, 175–177.) Sensitiivisiä aiheita käsiteltäessä elämänjanamenetelmän hyötynä on se, että se mahdollistaa palaamisen jänällä taaksepäin, jolloin on mahdollista myös pohtia eri tapahtumien merkitystä omalle elämälle. Elämänjana auttaa hahmottamaan haasteellisissa tilanteissa eläneiden lasten tilanteen moninaisuutta. (Kallinen ym. 2018, 73–75.)

Aineiston haastattelutilanne on lähinnä kertomushaastattelua, jossa haastattelijan rooli on enemmänkin aktiivisen kuuntelijan rooli. Kertomushaastattelussa haastattelija johdattaa haastateltavan aiheen pariin, jonka jälkeen haastateltava voi aloittaa oman kertomuksensa avaamisen. Kertomushaastattelun keinoin tuotetaan tutkimusaineistoksi kertomuksia. (Hyvärinen 2017, 174–181.)

Kertomukset pitävät sisällään “ajassa eteneviä tapahtumia”. Kertomuksessa nostetaan esille itselle merkityksellisistä asioista ja tapahtumia, jotka voivat pitää sisällään “tunne- ja arvolatauksia”. Huomionarvoista on, että esiin nostetut tapahtumat eivät ole toisistaan irrallisia, vaan ne nivoutuvat toisiinsa. Yksittäiset tilanteet kertomuksessa voivat olla merkityksellisiä käännekohtia kertojan elämäntilanteessa. (Hänninen 2015, 170–171.) Kertomuksen kautta on mahdollista välittää toisille ”omaa koettua todellisuutta”. Kertomukset pitävät sisällään myös jotakin kertojan minuudesta, kun kertoja tuottaa omaa suhtautumistaan kertomukseen sisältyviin tapahtumiin. (Aaltonen ja Leimumäki 2010, 146.) Kertomus nostaa esiin sitä, mitä kertoja on kokenut eri vaiheissa ja millä tavalla tilanteet ovat mahdollisesti vaikuttaneet niiden kokijaan (Hyvärinen 2017,176).

5.3 Aineiston analyysi

“Kokemus tiedoksi” -hankkeen kautta saatu aineisto oli valmiiksi litteroitu, eli tekstimuotoon kirjoitettu (Rantala 2015, 109), joten siirryin suoraan aineiston analysointiin. Analyysivaihe sisältää aineiston lukemisen ja läpikäymisen useaan kertaan. Se on käytännössä lukemista, vertaamista, pohtimista ja tulkintaa. (Rantala 2015, 110.) Pro gradu-tutkielmani valmis aineisto vaati analyysivaiheen aluksi kertomusten lukemista useaan kertaan. Tulostin aineiston itselleni paperiversioksi ja numeroin kaikki kuusi haastattelua, jotta pystyin paremmin erottamaan kertomukset toisistaan. Analyysivaiheen aluksi pyrin luomaan itselleni kokonaiskuvaa jokaisesta kertomuksesta ja kertomuksiin sisältyvistä vaiheista. Useamman lukukerran jälkeen aloin tekemään muistiinpanoja kertomuksiin. Rajasin tutkielmani ulkopuolelle avoimuuden ja jälkihuollon aikaiset kokemukset. Merkitsin kertomuksiin osuudet, jotka liittyvät sijaishuollon aikaisiin kokemuksiin ja vedin tekstistä yli niitä osuuksia, jotka rajautuvat aineiston ulkopuolelle.

Aineiston analyysin tarkoitus on aineiston selkiyttäminen ja jäsentäminen (Eskola ja Suoranta 2008, 137). Analyysivaiheessa on tarkoitus valita sopiva “tekstinjäsenystekniikka”, jolla tutkimusaineisto käydään läpi (Räsänen 2005, 91). Aineiston analysoinnissa hyödynsin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Teoriaohjaava sisällönanalyysi hyödyntää olemassa olevaa teoriaa analyysin tukena, mutta analyysi ei suoraan perustu teoriaan. Teoriaohjaavassa analyysissä “analyysiyksiköt” nousevat

teorian ohjaamana aineistosta. Analyysissa tunnistetaan aikaisemman tiedon merkitys ja vaikutus, mutta teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa tarkoituksena ei ole aikaisemman tiedon testaaminen. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineiston ehdoilla. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa otetaan teoria mukaan siten, että teoriasta analyysin ohjaamisen lisäksi nousee aikaisempaan tietoon perustuvia käsitteitä. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 109, 133.)

Tutkimuskysymys määrittää sitä, mitä aineistosta tarkastellaan (Räsänen 2005, 92). Oma tutkimuskysymykseni liittyi lapsen oikeuksiin, joten käytin aineiston analyysin tukena Lapsen oikeuksien sopimusta, jonka pohjalta muodostin aiheen kannalta keskeisiä teemoja. Teemoittelu tarkoittaa käytännössä sitä, että aineistosta etsitään yhtäläisyyksiä (Räsänen 2005, 95). Teemoittelussa on kyse siitä, että aineistosta paikannetaan tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet eli teemat. Teemoittelun kautta aineistosta voidaan nostaa erilaisia tutkimukselle keskeisiä aihealueita. (Eskola ja Suoranta 2008, 174–175.)

Tarkastelin lapsen oikeuksien sopimusta ja listasin lapsen oikeudet itselleni sähköisesti. Muodostin muun muassa seuraavia teemoja; tasavertaisuus, yhteydenpito, omiin asioihin vaikuttaminen, tiedonsaantioikeus, suojelu, päihteet, kulttuuri ja uskonto. Nostin omaksi teemaksi sosiaalityöntekijän tapaamiset, sillä se on teorian perusteella keskeinen tekijä lapsen oikeuksien toteutumisessa. Toteutin teemoittelun sähköisesti. Kirjasin sähköiseen asiakirjaan lapsen oikeuksista nousseet teemat. Merkitsin värikoodein jokaisen haastattelun. Sen jälkeen kävin läpi aineiston kunkin teeman valossa ja liitin haastatteluista teeman alle niihin sopivia kohtia nuorten kertomuksista. Lopulta aineisto oli jäsenneilty kokonaisuudessaan valittujen teemojen mukaisesti. Luin vielä lopuksi aineistoon jäljelle jääneet osuudet, jotka rajautuivat teemoittelun myötä pois tutkielmasta. Tällä pyrin varmistamaan sen, ettei tutkielman ulkopuolelle jäänyt tutkimuskysymyksen kannalta keskeisiä asioita.

Teemoittelun jälkeen on mahdollista tarkastella teemojen “sisäisiä vaihteluita, poikkeamia ja toistoja” (Koski 2020, 170). Värikoodien käyttö helpotti teemojen alle kerättyjen kokemusten jatkokäsittelyä, sillä värien perusteella pystyin esimerkiksi laskemaan, kuinka moni haastateltava oli tuonut esille kokemuksiaan teemaan liittyen. Värien perusteella pystyi myös erottamaan niitä teemoja, joihin liittyen kaikki

haastateltavat toivat esille kokemuksiaan ja teemat, joista jokunen haastateltava jakoi kokemuksia. Kävin läpi vielä kunkin teeman alle kerätyt kokemukset ja jäsentelin kokemuksia myönteisiin ja kielteisiin kokemuksiin. Toisin sanoen jaoin kokemukset niihin tilanteisiin, kun lapsen oikeus oli toteutunut ja niihin tilanteisiin, kun oikeudet eivät esille nostetun kokemuksen valossa ollut toteutunut.

Kun aineistosta esiin nousseista teemoista lähdetään tekemään tulkintoja, vaaditaan jälleen teorian ja aineiston välistä vuoropuhelua. Tavoitteena on, että jokainen teema pystyisi osaltaan vastaamaan tutkimuksen tutkimuskysymykseen. (Koski 2020, 170.) Lapsen oikeuksien perusteella nostetut teemat helpottivat tutkimuskysymykseen vastaamista. Jokainen teema oli oma oikeutensa, jonka alle kertyneistä kertomuksista oli mahdollista tehdä johtopäätöksiä siitä, miten kyseinen lapsen oikeus oli kokemusten valossa toteutunut. Hyödynsin tulkintojen ja johtopäätösten tekemisessä teoriaa ja muuta tutkimustietoa, jotka tukivat tai selittivät aineistosta esiin nousseita asioita.

5.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusetiikka pitää sisällään hyvän tutkimuksen periaatteet, eli ne käytännöt ja tavat toimia, joita on yleisesti hyväksytty osaksi tutkimuksen tekoa. Tutkimuseettiset kysymykset kuuluvat tutkimusprosessiin alusta loppuun asti (Alasuutari 2005, 18.) ja niihin tulee suhtautua erityisellä vakavuudella silloin, kun tutkimus liittyy ihmisiin (Alasuutari 2005, 18). Tutkimusetiikka pitää sisällään muun muassa hyvän tavan toimia suhteessa muihin tutkijoihin, tutkimukseen osallistujiin tai tutkimuksen lukijoihin. Hyvän tutkimusetiikan mukaiset käytännöt tarkoittavat myös luotettavien ja yleisesti hyväksytyjen menetelmien käyttämistä omassa tutkimuksessa. (Vilkkä 2021, 58–59.)

Aineisto käsittelee nuorten henkilökohtaisia kokemuksia lastensuojeluasiakkuuteen liittyen. Aihe on sen vuoksi hyvin sensitiivinen. Sensitiivisyydellä tarkoitetaan aiheen henkilökohtaisuutta, arkaluonteisuutta ja sitä, että aiheeseen liittyy “yksityiseen elämänpiiriin kuuluvia” asioita. (Kallinen, Pirskanen ja Rautio 2018, 15, 208.) Aiheen sensitiivisyyden olen huomionnut muun muassa siinä, millaisia asioita olen nostanut aineistosta suoriksi lainauksiksi tekstiin. Olen valinnut tutkielmaani sellaiset suorat

lainaukset, jotka konkretisoivat käsiteltävää aihetta ja nostavat esille nuoren omaa ääntä. Suorien lainauksien käytössä olen käyttänyt harkintaa sen suhteen, milloin lainaus tuo lisäarvoa tekstille. Olen tutkimusta tehdessä rajannut suorien lainauksien ulkopuolelle sellaisia yksityiskohtaisia kuvauksia kertomuksista, jotka ovat haastateltavalle arvioni mukaan hyvin arkoja ja henkilökohtaisia.

Tutkimuksen eettisiin periaatteisiin kuuluu se, että tutkimus ei saa aiheuttaa vahinkoa tutkimukseen osallistujille, muille ihmisille tai ympäristölle. Vahingoksi voidaan katsoa esimerkiksi tutkijan sellainen toiminta, joka heikentää tutkimuksen tekemistä jatkossa. Tutkija voi tuottaa osallistujalle vahinkoa omalla välinpitämättömällä asenteella hyvin sensitiivistä aihetta kohtaan. (Alasuutari 2005, 16–19.) Toisinaan tutkimuksesta aiheutuneet haitat voivat nousta esiin vasta paljon myöhemmin, kuin tutkimuksen kautta saadut hyödyt. Tärkeää on tehdä arviota etukäteen mahdollisista haitoista. (Kallinen ja Pirskanen 2022, 203.)

Olen läpi tutkimusprosessin pyrkinyt huomioimaan sen, että tutkielma tuottaisi sen hyödyn, mitä varten sitä on alettu tekemään, eli tutkimus edistäisi nuorten äänen kuuluviin saamista. Olen valinnoissani ja työskentelyotteessani pyrkinyt huomioimaan sen, ettei tutkimus aiheuttaisi tutkimukseen osallistujille haittaa. Ymmärrän aiheen sensitiivisyyden ja olen suhtautunut nuorten jakamiin kokemuksiin arvostavasti. Pidän tärkeänä sitä, että nuoret ovat rohkaistuneet kertomaan henkilökohtaisia kokemuksiaan sijaishuollosta ja tutkielman tekijänä käsittelen kertomuksia niiden vaatimalla kunnioituksella. Ymmärrän kokemusten henkilökohtaisuuden ja arkaluonteisuuden. Mahdollisia myöhemmin esiin nousevia haittoja olen pyrkinyt ehkäisemään muun muassa pitämällä huolta tutkimukseen osallistuvien tunnistamattomuudesta ja siitä, että tutkimus on tehty hyvän tutkimuksen periaatteiden mukaisesti.

Tutkittavien “yksityisyyden kunnioittaminen ja suojeleminen” kuuluu osaksi tutkimuseettisiä periaatteita (Kallinen ja Pirskanen 2022, 183). Tutkijan tulee huolehtia siitä, että tutkimukseen osallistuvat jäävät tutkimuksessa tunnistamattomiksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 156). Valmiin aineiston myötä en ole tutkijana tietoinen siitä, ketä tutkimukseen on osallistunut. Kertomuksissa nousi esille sijaishuoltopaikkojen ja paikkakuntien nimiä, joiden poistamisesta olen tietoisesti huolehtinut. Kallinen ja Pirskanen (2022, 216) painottavat, että tutkijan tulee huolehtia

myös siitä, ettei tutkimuksessa pysty seuraamaan tietyn osallistujan elämäntarinaa. Olen huomionnut tämän tarkastelemalla tutkielmaan valittuja suoria lainauksia, jotta niiden kautta ei olisi mahdollista tunnistaa kertomusten kertojaa.

Tutkimuksen eettisiin periaatteisiin kuuluu tutkimukseen osallistuneiden kunnioittaminen (Kallinen ja Pirskanen 2022, 216). Se tarkoittaa käytännössä muun muassa sitä, ettei tutkimukseen osallistuneita tuoda tutkimuksessa esille loukkaavalla tavalla (Alasuutari 2005, 20). Kunnioitus näkyy myös käsitteissä, eli millaisia valintoja tutkija on tehnyt käytettävien käsitteiden suhteen (Pekkarinen 2015, 277). Olen pyrkinyt huomioimaan tavassani kirjoittaa sen, että teksti osoittaa arvostusta tutkittavia kohtaan läpi tutkielmani. Olen tietoisesti valinnut käsitteitä, jotka kuvaavat ilmiöitä, mutta osoittavat myös arvostusta tutkimuksen osallistujia kohtaan. Lisäksi olen pyrkinyt huomioimaan läpi tutkimusprosessin tutkimukseni tarkoituksen, eli nuorten äänen esiin tuomisen. Pekkarisen (2015, 277) korostaa, että tutkijan tulee kuitenkin pystyä kirjoittamaan myös mahdollisista ikävistä asioista tutkimusaiheeseen liittyen. Alasuutarin (2005, 19) mukaan kunnioitus tutkimukseen osallistujia kohtaan voidaan osoittaa muun muassa toimittamalla tutkimusraportti etukäteen tutkittaville luettavaksi. Valmiin aineiston vuoksi tämä ei omassa tutkielmassani ole mahdollista, mutta olen toimittanut tutkielmasta kappaleen ”Kokemus tiedoksi” -hankkeen työntekijälle ja olen mahdollistanut näin tutkielmani kommentoinnin etukäteen.

Lasten ja nuorten tutkimuksessa eettisenä kysymyksenä nousee esille alaikäisten lasten huoltajien suostumus tai kieltäytyminen lapseen liittyvästä tutkimuksesta, sekä lapsen vapaus osallistua halutessaan tutkimukseen. Lapsen ja nuoren vapaaehtoinen mukana olo tutkimuksessa on pystyttävä varmistamaan. (Pekkarinen 2015, 271–272.) Tosin tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuus on edellytys kaikkeen tutkimuksen tekemiseen liittyen (Kallinen ja Pirskanen 2022, 184). Tutkimukseen osallistuneet nuoret ovat täysi-ikäisiä ja he reflektivat kokemuksiaan ajalta, jolloin he ovat olleet alaikäisiä. Näin ollen pohdittavaksi ei synny eettistä kysymystä alaikäisen lapsen kokemuksen tutkimisesta, sillä täysi-ikäiset osallistujat ovat voineet antaa itse oman suostumuksensa haastattelulle. Tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta on huolehtinut aineiston kerääjä, ”Kokemus tiedoksi”-hanke.

Tutkimusten eettisten kysymysten lisäksi tärkeää on huomioida myös tutkimuksen luotettavuuteen liittyvät asiat. Luotettavuuteen kuuluu se, että tutkija on kyennyt valitsemaan asianmukaiset ja tutkimukseen sopivat menetelmät ja lähestymistavat. Luotettavuutta lisää myös se, että tutkija kirjoittaa tutkimusprosessia mahdollisimman hyvin auki lukijalle. (Juuti ja Puusa 2020, 175.) Avoimuus tutkimuksen tekemiseen ja siihen, millä tavoin tutkimustuloksiin on päädytty, on yksi tutkimuksen luotettavuutta lisäävä tekijä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 164). Olen pyrkinyt tutkielmassani kirjoittamaan auki niin prosessia, analyysia, kuin aineistosta esiin nousseita asioita, jotka mahdollistavat lukijalle myös omien johtopäätösten tekemisen ja tutkielmassa esitettyjen tulosten arvioimisen.

Rehellisyys tutkimusta tehdessä liittyy niin tutkimuksen eettisiin kysymyksiin (Alasuutari 2005, 16), kuin tutkimuksen luotettavuuteen. Tutkijan on oltava tutkimusta tehdessä ehdottoman rehellinen (Vilkkä 2021, 60). Tutkimuksen tuloksia esitellessä on tutkijan kiinnitettävä huomiota siihen, että tutkija esittää saamansa tulokset sellaisena, kuin ne näyttäytyvät (Alasuutari 2005, 16). Olen omassa tutkielmassani pyrkinyt ensin kirjoittamaan avoimesti auki aineistosta nousseet asiat, jonka jälkeen olen tehnyt tutkielman johtopäätökset. Olen tuonut esille niin kielteisiä, kuin myönteisiä asioita, jotka aineistosta on noussut. Rehellisyyden olen ottanut huomioon myös viittauksissa. Olen pyrkinyt mahdollisimman selkeästi kirjaamaan lähdeviittaukset, jotta lukija pystyisi hyvin erottamaan mikä on omaa ajattelua ja missä kohtaa olen käyttänyt lähdekirjallisuutta.

Tutkijan tulee pyrkiä toiminnallaan virheiden välttämiseen. Tutkimuksen luotettavuutta lisää puolueettomuus, joka näkyy muun muassa tutkimuksessa esiin tulleiden asioiden objektiivisena tarkasteluna ja tavoitteena ymmärtää, eikä tulkita aineistoa tutkijan omien oletusten tai näkemysten kautta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 158, 160.) Laadullisen tutkimuksen objektiivisuutta ja luotettavuutta lisää tehtyjen havaintojen ja johtopäätösten avaaminen lukijalle (Huhtinen ja Tuominen 2020, 298). Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tärkeää, että lukijalla on mahdollisuus tehdä myös itse päätelmiä. Lukijalla tulee olla mahdollisuus arvioida tutkimusta ja sen tuloksia kriittisesti. (Aaltio ja Puusa 2020, 178.) Olen pyrkinyt kirjallisessa työssäni objektiivisuuteen ja siihen, että tutkimusprosessi olisi mahdollisimman avoin niin itse prosessiin, tuloksiin, kuin tehtyihin tulkintoihinkin

liittyen. Tällä olen pyrkinyt vahvistamaan tutkimuksen luotettavuutta ja lukijan mahdollisuutta tehdyn tutkimuksen kriittiseen arviointiin.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa merkittävästi tutkija itse (Räsänen 2005, 97). Objektiivisuuden vaatimus tarkoittaa käytännössä myös sitä, ettei tutkija liitä tutkimusprosessiin omia asenteita tai uskomuksia. Objektiivisuus lähtee liikkeelle siitä, kun tutkija tunnistaa oman subjektiivisuutensa. (Eskola ja Suoranta 2008, 17.) Tutkijan on tärkeää kyetä tarkastelemaan omia motiiveja ja asenteita (Pekkarinen 2015, 277). Olen pyrkinyt tutkielmaa tehdessä tiedostamaan omat ennako ajatukseni aiheeseen liittyen. Sen myötä olen kiinnittänyt erityistä huomiota muun muassa aineiston tarkasteluun avoimesti, ilman omien näkemysten vaikutusta tulkintaan. Työkokemukseni lastensuojelun sijaishuollosta tekee kontekstista itselleni tutun. Toisaalta käytännön kautta muodostunut näkemys auttaa ymmärtämään ilmiöihin liittyviä jännitteitä ja haasteita. Olen pyrkinyt vähentämään oman subjektiivisuutta sillä, että olen avannut aineistosta nousseita asioita mahdollisimman avoimesti lukijalle, jotta lukija voi arvioida niiden perusteella tehtyjä johtopäätöksiä.

6 OIKEUS HYVÄÄN SIJAISHUOLTOON

6.1 Tiedon saaminen omasta tilanteesta

Yksi lapsen oikeuksista on saada ikätasoisesti tietoa omasta tilanteesta. Omien asioiden hoitamiseen osallistuminen ja omasta tilanteesta riittävän tiedon saaminen on turvattu lailla. Lastensuojelussa lähtökohtana on, että lapsi on asianosainen omassa asiassaan huolimatta siitä, minkä ikäinen lapsi on kyseessä. (Saastamoinen 2010, 65.) Vaikka omasta tilanteesta riittävä tiedon saaminen on yksi lastensuojelun keskeisiä tavoitteita, oli kaikilla haastateltavilla kokemuksia siitä, että nuorella ei ollut riittävästi tietoa omasta tilanteestaan. Useamman nuoren kokemuksissa kuului esimerkiksi epätietoisuus huostaanoton syistä. Kertomuksissa nuoren käsitys huostaanoton syistä näyttäytyi usein hyvin heikkona. Toisinaan nuori saattoi jopa hieman arvuutella sitä, mistä huostaanotto on mahdollisesti johtunut. Yhden nuoren kohdalla epätietoisuuden kokemusta oli lisännyt se, että hän oli kuullut erilaisia mahdollisia syitä huostaanotolle ulkopuolisilta henkilöiltä. Nuoren kertomuksessa nousi esille, että mahdollinen huostaanoton syy näyttäytyi hänelle tämän johdosta jopa perusteettomalta.

Tiedon puute näkyi nuorten kertomuksissa myös käsitteiden epäselvyytenä. Nuorille ei ollut muodostunut riittävää ymmärrystä huostaanoton hetkellä muun muassa siitä, mitä huostaanotto tarkoitti. Yksi nuori tuotti kokemustaan siitä, ettei hänelle oltu avattu sitä, mikä on lastenkoti.

”mä aina luulin, et lastenkoti on vähän niin kun nuorisovankila. Se päivä sit, kun mut otettiin huostaan, mä järkytyin, et mihin mut vietiin, kun sieltä puuttu kalterit ikkunasta, mut se näytti ihan vankilalta ja se osasto sisältäkin oli ihan vankilamainen. Niin ehkä mä oisin toivonu sillonkin, että sitä asiaa ois avattu, mitä se tarkoittaa.” (H1)

Tiedon puuttuminen johti tilanteessa nuoren vääränlaisen tulkinnan tekemiseen omaan tilanteeseen liittyen.

Riittävän tiedon merkitys korostuu erityisesti sijoitusvaiheessa, jolloin työntekijän on tärkeää käydä lapsen kanssa läpi sijoitukseen liittyviä asioita, syitä, sekä tunteita, jota sijoitus lapsessa herättää (Känkänen 2013, 267). Nuorten kertomuksissa näkyi kuitenkin tilanteita, joissa sijoitukseen liittyvät asiat olivat jääneet epäselviksi.

Epäselvyys näkyi toisinaan siinä, että nuorelle ei ollut muodostunut käsitystä niistä syistä, miksi sijoitukseen oli päädytty.

”mulla on tosi vaikea vielä tänäkin päivänä hahmottaa sitä, että miten niinkö kaikki on mennyt, ja miksi, miten on päädytty ja miksi on päädytty ja näin.” (H3)

Yhden nuoren kokemuksessa kuului tiedon puuttuminen omasta tilanteesta siinä, ettei nuorelle oltu kerrottu huostaanotosta ja siitä, miten viranomaiset nuoren tilanteen näkevät, vaan nuori oli saanut ainoastaan tiedon sijaishuoltoapaikasta.

”Kun mua alettiin huostaanottaa, niin ei mulle sanottu mitään, mulle vaan ilmoitettiin aluksi paikka.” (H1)

Riittävän tiedon puuttuminen näkyi yhden nuoren kokemuksissa siten, että nuori oli ajatellut huostaanoton johtuvan hänestä itsestään.

”Mä oisin varmaan ehkä toivonut tälle, nyt kun mä mietin, ehkä semmosta, annettu sitä ymmärrystä silleen, et vika ei oo mussa, tää ei oo mikään rangaistus ja näin.” (H1)

Edellä mainittu kokemus kuvastaa sitä, kuinka nuori saattaa alkaa tulkita syitä sijoitukselle ja huostaanotolle, jos hänelle ei anneta oikeaa tietoa omasta tilanteesta.

Riittävän tiedon saaminen näkyi nuorten kokemuksissa epätietoisuutena. Yhden nuoren kokemuksessa näkyi myös epätietoisuus siitä, miksi hänet oli päätetty sijoittaa erityisenhuolenpidon jaksolle ja miksi jakson pituus oli ollut niin pitkä. Yksi nuori toi myös esille, että olisi kaivannut avointa keskustelua työntekijöiden kanssa siitä, mitä mieltä työntekijät olivat hänen tilanteestaan.

Nuorten kokemuksissa kuului myös paljon epätietoisuutta lastensuojelun neuvotteluihin liittyen. Nuorella ei ollut aina käsitystä siitä, ketä hänen neuvotteluunsa oli ottanut osaa. Myös neuvottelujen tarkoitus ja jatkosuunnitelma olivat toisinaan jääneet epäselviksi.

”Seuraavana päivänä oli semmonen kokous, mikä on kyl jäänyt vähän mulle epäselväksi, et ketä kaikkii siellä oli, mut siellä oli todella paljon eri tahoilta

ihmisii. Sosiaalityöntekijöitä, koulun opettaja ja jotain... en mä ollu oikein perillä, mitä tapahtuu.” (H1)

Yksi nuori toi myös esille kokemustaan siitä, että yhdessä sovittua jatkosuunnitelmaa oli yksipuoleisesti työntekijän taholta muutettu.

Useampi nuori tuotti kokemustaan tiedon puutteesta muun muassa jälkihuollon tukeen liittyen, johon nuorella on oikeus täysi-ikäistyessään. Nuorten kokemusten valossa heillä ei ole ollut riittävästi tietoa siitä, mitä tuki tarkoittaa;

”Kun mulle sanottiin, et mä saan jälkihuolto-ohjaajan, niin mä vaan päässäni ajattelin, että mä saan niin kun lapsenvahdin, et miten mun itsenäistyminen menee. Mikä ehkä sit taas teki mulle semmosen, et mä en haluu sitä ihmistä mun lähelle.”(H1)

Tiedon puute siitä, mitä jälkihuollon tuki käytännössä tarkoittaa, oli edellä mainitussa tilanteessa johtanut siihen, ettei nuori ottanut tukea vastaan. Yhdellä nuorella oli puolestaan kokemus siitä, että tiedon saaminen oli nuoren omalla vastuulla;

”Kukaan ei niin kun ikinä kertonu mulle, et mitä se tarkoittaa, et mun ois pitäny ite osata kysyä asiasta, mistä mä en tiijä yhtään mitään” (H2)

Tiedon puuttumisen ja epätietoisuuden lisäksi nuoret toivat myös esille monia myönteisiä kokemuksia siitä, että heille oli annettu tietoa omaan tilanteeseen liittyen. Nuoret saattoivat kertomuksissaan konkreettisesti sanoittaa sitä, että olivat joissakin tilanteissa kokeneet saaneensa tietoa omaan tilanteeseensa liittyen. Toisinaan kertomuksissa riittävän tiedon saaminen näkyi siinä, kuinka nuoret pystyivät kertomaan ja kuvailemaan omaa tilannettaan. Nuorten kertomuksissa oli nähtävillä, että osa heistä pystyi ajoittain hyvin seikkaperäisesti avaamaan omaa tarinaansa ja kertomaan hyvinkin tarkasti esimerkiksi syitä siihen, miksi esimerkiksi sijaishuoltopaikkaa oli vaihdettu, miksi oli päädytty tietynlaiseen sijaishuoltopaikkaan tai millaisia tavoitteita sijaishuollon työskentelyssä oli ollut. Myös nuoren käsitys omasta tilanteesta oli joissakin kohdin kertomuksen perusteella hyvin selkeä.

Kertomusten valossa tiedon saamiseen on vaikuttanut toisinaan myös nuoren oma aktiivisuus.

”Kyllä mä muistan, että mulle kerrottiin. Mutta mähän olin ite vähän niin kun, et mihin mä meen, mikä paikka se on?”(H5)

Yksi nuori tuotti kokemustaan siitä, että oli saanut tietoa ja perusteita omaan tilanteeseensa liittyen, mutta olisi toivonut vielä lisää tietoa.

”No riippuen asiasta, mutta kyllä niitä pyrittiin perusteimaan aina jollakin tavalla... No, joskus, joskus oltais voitu tehdä enemmänkin, tai antaa enemmän niin kun informaatiota siitä asiasta mulle.” (H6)

Riittävän tiedon saamisella on merkitystä siihen, että lapsi kykenee muodostamaan oman mielipiteensä. Esimerkiksi lapsen mielipiteen kysyminen ilman, että lapsella on riittävästi tietoa asiasta, josta mielipidettä kysytään, voi olla lapsesta vain hämmentävää. (Hakalehto 2016, 47.) Tämä näkyi esimerkiksi erään nuoren kokemuksessa, kun hän sai mahdollisuuden vaikuttaa sijaishuoltopaikan valintaan;

”Ja sitten sain lähteä käymään tutustumaan ja sain tehdä sitten päätöksen, että haluanko mä mennä tänne paikkaan, vai haluanko mä sitten odottaa jotain muita vaihtoehtoja.” (H6)

Nuori toi edellä mainitussa tilanteessa esille kokemustaan siitä, että päätöksen tekeminen oli haasteellista yhden tutustumiskäynnin perusteella, koska nuorella ei ollut muodostunut itselleenkaan käsitystä siitä, millaiseen paikkaan hän haluaisi siirtyä.

Tiedon saaminen omaan tilanteeseen liittyen on tärkeää. Esimerkiksi Sinko (2001, 144) näkee, että lapsella on pyrkimys luoda käsitystä omasta tilanteesta. Jos lapsi ei saa mielikuvan muodostamisessa tukea, voi tilanne olla lapsesta “sekava, ahdistava ja yksinäinen”. Lapsen olotilaa voi helpottaa jo se, että lapsen kanssa käydään keskustelua haasteellisistakin asioista, vaikka tilanteessa aikuinen toimisi puhujana ja lapsi vain kuuntelisi. (Sinko 2001, 144.) Tutkielmani aineistosta nousi esille nuorten puutteellinen tieto esimerkiksi huostaanoton perusteisiin liittyen. Vastaavanlainen huomio on noussut esille muun muassa Godzinskyn (2014, 82) tutkimuksessa, jossa todettiin huostaanottotilanteissa lapset eivät saaneet riittävästi tietoa asiaan liittyen.

Tiedon saaminen on kuitenkin ehdottoman tärkeää lapselle lapsen “kokemuksen ja kuulemisen onnistumisen kannalta.” (Godzinsky 2014, 82.)

Tutkielmani aineistossa nuorten kertomuksissa kuului tiedon puutteellisuus jälkihuoltoon ja itsenäistymiseen liittyen. Nuorilta oli puuttunut tietoa elämänvaiheesta, joka esimerkiksi Groopin (2021, 257–258, 262) tutkimuksessa on todettu olevan yksi sijaishuollossa asuneiden nuorten merkittävä käännekohta elämässä. Groopin tutkimuksessa havaittiin, että nuorten itsenäistymistä "varjosti kokemus hylkäämisen tunteesta ja pakotetusta itsenäistymisestä". Tutkimuksen mukaan nuorten itsenäistymistä leimasi kokemus siitä, ettei itsenäistymisessä huomioitu nuoren todellisia itsenäistymisen taitoja. Sijaishuollossa asuvien nuorten onkin “todettu itsenäistyvän keskimääräistä nuorempana ja aika itsenäistymiseen on melko lyhyt”. (Groop 2021, 257–258, 262.) Elämänvaiheen merkityksellisyys korostaa sitä, että nuorella tulisi olla siitä riittävästi tietoa käytettävissään ja nuori pääsisi työstämään itsenäistymiseen liittyviä asioita riittävän varhain. itsenäistymiseen liittyvän tunnekuorman vuoksi olisi hyvä kiinnittää huomiota, ettei nuoren kuormitus lisääntyisi enempää tiedon puuttumisen takia.

6.2 Lapsen mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin

Mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin on keskeistä, sillä lapsi on asianosainen omassa asiassaan huolimatta siitä, minkä ikäinen lapsi on kyseessä (Saastamoinen 2010, 65). Lapsella on oikeus osallistua ja saada ilmaista oma mielipiteensä. Työntekijällä on puolestaan velvollisuus ottaa huomioon lapsen näkemys. (Hakalehto 2016, 45–46.)

Kaikki nuoret tuottivat kokemuksia omiin asioihin vaikuttamiseen liittyen. Osalla nuorista oli hyviä kokemuksia siitä, että he olivat kertoneet mielipiteensä ja se oli huomioitu lastensuojelun työskentelyssä. Nuorten kertomuksissa näkyi tilanteita, joissa nuori oli voinut itse vaikuttaa lastensuojelun prosessiin. Nuoret eivät kertomuksissaan aina suoraan sanoittaneet kokemusta siitä, että he ovat saaneet vaikuttaa omaan tilanteeseensa, mutta se näkyy siinä, kuinka tilanteet olivat nuorten kertomusten mukaan edenneet. Nuori oli saattanut toivoa kotiuttamista, jonka johdosta oli alettu suunnitelmallisesti työskentelemään kotiuttamisen edistämiseksi. Kertomuksissa nousi myös esille tilanteita, että nuori oli saattanut toivoa

sijaishuoltopaikan muutosta tiettyyn sijaishuoltopaikkaan, johon hän oli sitten nuoren kertomuksen mukaan päässytkin. Useampi nuori kertookin mahdollisuudestaan vaikuttaa sijaishuoltopaikan muutokseen liittyvään päätökseen joko ajankohdallisesti tai sitten sijaishuoltopaikan valinnan suhteen. Kokemus omiin asioihin vaikuttamisesta on toisinaan ollut nuorilla hyvin vahva;

”Kyllä siinä mulla oli vaikutusvaltaa siihen, että mihin mä lähen.” (H4)

Yhdellä nuorella oli myös kokemus siitä, että mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa oli hiljalleen vahvistunut iän myötä ja hän koki, että hänelle oli syntynyt luottamusta siihen, että häntä kuullaan yhä enemmän omiin asioihin liittyen. Tunnetta kuulluksi tulemisesta ja omiin asioihin vaikuttamista vahvistivat kokemukset siitä, että;

”Mun annetaan puhua niissä neuvotteluissa, mun annetaan kertoa, miltä musta tuntuu, ja mitä mieltä mä oon. Ja mitä mä ajattelen. Ja otetaan se ihan, ihan sellasena, että parhaassa tapauksessa ei niin kun lähetä mitenkään enää kyseenalaistamaan mitään, mitä mä oon sanonu, vaan otetaan se vastaan yhtenä mielipiteenä kaikkien muiden siinä palaverissa olevien mielipiteiden joukossa, ettei se, mitä mä sanon, oo yhtään vähäpätöisempää kun se, mitä sosiaalityöntekijä sanoo, tai ohjaaja sanoo.” (H6)

Merkittävältä vaikuttaakin se, että nuoren tuottama tieto ja mielipide otetaan vakavasti, osaksi kokonaisuutta. Nuoren kuuleminen ja mielipiteen huomioiminen läpi lastensuojeluprosessin on tärkeää. Yhden nuoren kertomuksessa kuuluikin hämmennys siitä, että täysi-ikäistymisen lähestyessä hänen mielipiteestään oltiin korostuneen kiinnostuttu aikaisempaan verrattuna;

”Jotenkin vaan tuntu siltä, että... kun oli niitä palavereja, niin tavallaan niin kun aikuiset vaan puhu, ja mä olin vähän silleen vaan kuuntelijana. Mut sitten kun... mä olin täyttämässä 18, niin sitten kysyttiin...mitä sä haluat. Niin jotenkin, et niin kun, et nytkö vasta.” (H5)

Huomionarvoista myös on, että nuorelle oli kertomuksen mukaan syntynyt kokemus omasta roolistaan kuuntelijana neuvotteluissa, joiden tarkoitus on olla yhdessä nuoren asian äärellä. Hotari ym. (2013, 151–153) näkee, että lapsen osallistuminen tapahtuu usein aikuisten ehdoilla. Aikuiset määrittelevät esimerkiksi neuvottelujen aiheet, sekä

paikan, jossa neuvottelu pidetään. Asiakaslähtöisyys voi johtaa tilanteeseen, jossa lapsi istuu neuvotteluissa hiljaa. (Hotari ym. 2013, 151–153.) Aineiston perusteella nuorelle tarjottiin aikuisten toimesta aktiivisesti tilaa oman mielipiteen ilmaisemiseen ja vaikuttamiseen siinä kohtaa, kun nuori oli täysi-ikäistymässä.

Nuoret toivat esille myös kokemuksia siitä, ettei heitä oltu kuultu sijaishuollossa. Yksi nuori tuotti kokemusta tilanteesta, jossa hän oli useamman vuoden ajan yrittänyt tuoda parhaansa mukaan sosiaalityöntekijälleen esille omaa tilannettaan, mutta ei ollut saanut asiaansa edistettyä;

”Enhän mä toki voinu hirveesti kertoa asioita, koska pelkäs sitä, että mitä se sijaisäiti tekee mulle, koska se kävi välillä käsiks ja näin. Sit siinä piti jotenkin yrittää saaha se, kyl mä niin yritin sanoo sille sosiaalityöntekijälle, et siellä on tosi huono olla...” (H2)

Nuori ei ollut pyrkimyksestään huolimatta tullut kuulluksi. Ohitetuksi tulemisen kokemukseen vaikutti nuorten kertomusten perusteella myös se, että työntekijät saattoivat herkästi asettaa lapsen ja aikuisen näkemykset eriarvoiseen asemaan, jolloin suurempi painoarvo tilanteessa annettiin aikuisen tuottamalle tiedolle. Nuorilla oli kokemuksia tilanteista, jossa nuoren tuottama tieto jäi toissijaiseksi oman vanhemman tai sijaishuoltoapaikan aikuisen kertomuksen rinnalla;

”Sit se oli jutellu mun sijaisvanhempien kanssa, niin sen jälkeen oli silleen, et niin kun totta kai se mun sijaisäiti puhuu totta, koska se on aikuinen ja mä oon vaan lapsi, et mä valehtelen.” (H2)

Nuorten kertomuksissa kuului monesti kokemus siitä, ettei heidän näkemykseensä oltu uskottu. Nuori saattoi kokea, että häntä pidetään valehtelijana. Yksi nuorista pohti jälkepäin syytä tilanteelle, jossa työntekijät olivatkin uskoneet hänen näkemyksiään pohtimalla, että;

”Mä olin tosi kiltti, et kyl he näki sen, et kyl mulla on luottamusta sen verran, et voi uskaa mun puheisiin.” (H1)

Esimerkiksi Lamberg (2018, 91) tunnistaa edellä mainitun ilmiön ja toteaa, että toisinaan lasten kokemuksia lastensuojelusta ei saateta ottaa todesta. Työntekijällä voi olla oma käsityksensä asioista ja jatkosuunnitelmista sen sijaan, että tilanteissa aidosti

kuunneltaisiin asianosaisia. Tätä hän kutsuu “etukäteen tietämiseksi”, joka estää aitoa vuorovaikutusta. (Lamberg 2018, 91.)

Nuorten kertomuksissa kuului, että ohitetuksi tulemisen kokemukseen oli toisinaan vaikuttanut myös sijaishuoltopaikassa vallinnut valtarakenne, jossa ohjaajan tulee olla samaa mieltä toisen ohjaajan kanssa, ikään kuin yhdessä rintamassa. Tällöin tilanteessa, jossa nuori pyrki tuomaan esille omaa näkemystään ja asiaa käsitelty ohjaaja oli eri mieltä, tuli kaikkien ohjaajien olla samaa mieltä asiaa käsittelevän ohjaajan kanssa. Nuori tuotti kokemusta siitä, että tästä muodostui asetelma ”*nuori vastaan kaikki aikuiset*” (H6). Toisella nuorella puolestaan oli kuitenkin kokemus siitä, että toisinaan ”*jotkut ohjaajat.. oli epäreiluja, niin muut uskals myös usko meitä lapsiakin*” (H1).

Lapsen mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin on suoraan yhteydessä siihen, että lapsi tapaa säännöllisesti omaa sosiaalityöntekijää (Hakalehto 2016, 48). Haastatelluista nuorista neljä tuotti kokemuksiaan sosiaalityöntekijän tapaamisiin liittyen. Nuorten kokemusten perusteella kahdenkeskisiä tapaamisia sosiaalityöntekijän kanssa ei juurikaan ollut. Yksi nuori kertoo kokemuksestaan, kuinka sijaishuoltopaikka oli pyrkinyt jopa salaamaan sosiaalityöntekijän yhteystiedot, jonka vuoksi nuoren oli mahdotonta tavoittaa omaa sosiaalityöntekijää.

Osa nuorista tapasi sosiaalityöntekijää ainoastaan isojen neuvottelujen yhteydessä.

”Mä en muista, että mä olisin kertaakaan nähny sossua ite.. Siis olihan meillä niitä palavereita, mutta se, että ei se hirveesti auta, kun ei saanu tavallaan kahen kesken käyvä sitä.” (H4)

Yhden nuoren kertomuksessa nousee esille, ettei nuori edes tunnistanut sitä, kuka hänen sosiaalityöntekijänsä oli;

”Ja sit just näistä sossuistakaan, eihän mulla ollu mitään tietoo, ketkä oli ketäkin aina, kun oli näitä isoja palavereita, en mä pysty nimeen ketään muuta, paitsi ne ohjaajat, jotka oli töissä lastenkodissa.” (H1)

Kaksi nuorista kertoo, että he eivät olleet sosiaalityöntekijän kanssa missään tekemisissä. Yksi nuorista kertoi säännöllisemmistä tapaamisista oman

sosiaalityöntekijän kanssa, mutta toi esille, että tapasi sosiaalityöntekijää tämän työparin kanssa, jolloin paikalla oli aina kaksi sosiaalityöntekijää. Nuoren kokemuksen valossa tilanne korosti valta-asetelmaa, joka aiheutti nuorella pelon ja ahdistuksen tunteita.

”Mitä enemmän musta tuntu siltä, että mä oon hieman alakynnessä, niin sitä vähemmän mulla oli semmonen olo myöskään, että mä pystyn siinä puhumaan.” (H6)

Sosiaalityöntekijän tapaaminen siten, että paikalla oli kaksi sosiaalityöntekijää, ei nuoren kokemuksen mukaan edistänyt nuoren oman mielipiteen ilmaisemista, vaan enemmänkin teki mielipiteen ja omien näkemysten kertomisesta entistä haasteellisempaa. Tämän puolestaan voidaan ajatella heikentäneen nuoren mahdollisuuksia vaikuttaa omaan tilanteeseen.

Aineistossa sosiaalityöntekijän ja lapsen kahdenkeskiset tapaamiset näyttivät toteutuvat heikosti lain asettamasta velvollisuudesta huolimatta. Samansuuntaisen havainnon on tehnyt muun muassa Hurtig (2006, 182) tutkimuksessaan, jossa hän on tarkastellut lasten paikan sijoittumisessa lastensuojelussa. Tutkimuksen perusteella lapsen ja sosiaalityöntekijän välinen kontakti saattoi jäädä hyvin vähäiseksi. Hän kiteyttää tutkimuksessaan havaintonsa siihen, “miten vähään lasten kanssa tyydyttiin”. (Hurtig 2006, 182.)

6.3 Suojelun ja tuen tarjoaminen lapselle

Lapsella on oikeus erityiseen suojeluun, jota lastensuojelu tarjoaa niissä tilanteissa, kun lapsen etu ei ole asua oman perheen kanssa (Saastamoinen 2010, 5, 23). Nuorten kokemusten perusteella lastensuojelun sijaishuollossa oli toisinaan pystytty tarjoamaan nuorelle turvallinen ja nuoren kehitystä tukeva sijaishuolto. Toisinaan taas nuorten kokemukset osoittavat, että tämä ei joka tilanteessa ollut toteutunut. Huomionarvoista on se, että nuorten kokemukset sijaishuollon ajalta eivät ole olleet ainoastaan hyviä tai huonoja, vaan kaikki nuoret nostivat molempia kokemuksia esille.

Kun tarkastellaan nuorten kertomuksissa nousseita hyviä kokemuksia, korostuu niissä sijaishuollossa työskentelevien ohjaajien merkitys nuoria tukevana tekijänä. Kaikilla

nuorilla oli kokemuksia hyvistä ohjaajista, joilla oli myönteistä vaikutusta heidän tilanteeseensa. Yksi nuorista nostaa esille kokemuksensa siitä, että oikeanlaiset ohjaajat näkivät hänen oireilunsa taakse ja aloittivat työskentelemään oireilun syiden parissa. Nuori kertookin, että;

”Vaikka mä olin semmonen, joka työnsi aikuisii pois, niin he tuli koko ajan vastaan sen verran, et mä uskalsin laskee mun suojamuurin ja oikeesti olla lapsi tietyssä kohassa.” (H1)

Sijaishuoltopaikan ohjaajien työskentely on tukenut nuoren kasvua ja kehitystä antamalla mahdollisuuden olla lapsi.

Nuorten myönteisissä kertomuksissa ohjaajia kuvailtiin muun muassa ammattitaitoisiksi, ihaniksi, luotettaviksi tai mukaviksi. Yksi nuori kuvaili ohjaajia siten, että hänelle *”ei tullu sellanen olo, et he on vaan töissä siellä” (H2)*. Nuorten kokemuksissa kuvastui hyvien ja tukevien aikuissuhteiden konkreettinen merkitys nuoren kasvulle ja kehitykselle. Nuori oli saattanut saada sijaishuoltopaikassa ensimmäisiä kertoja kokemuksen siitä, että joku on hänen puolellaan. Sijaishuollon aikana yksi nuori oli myös kokenut saaneensa lisää itseluottamusta ja keinoja selvittää asioista.

”Siellä ohjaajat osas toimia, että ne niinkö ties, että kaikki lähtee vuorovaikutuksesta ja ihmisen kohtaamisesta. Ja siitä, että keskustellaan... Siellä ei niinkö alettu huutamaan, että ole hiljaa ja mene omaan huoneeseen, jos sä nostit äänensävyä, et sit sun kanssa istuttiin pöydän äärelle ja puhuttiin, että mistä tää tulee... Ja siellä oppi puhumaan tunteista... Ja oppi keinoja sille, että mitä tehdä.” (H3)

Sijaishuollossa nuori oli voinut oppia asioita ja taitoja, joista hän oli siihen asti jäänyt vaille. Ohjaajat saattoivat myös olla konkreettisena tukena, josta nuori koki hyötyvänsä jopa mahdollista hoitotahoa enemmän;

”Enitenhän mua autto se, että mä vaan juttelin jollekin luotettavalle henkilölle sieltä perhekodilta, että se autto mua tosi paljon.” (H2)

Yksi nuori kiteytti oman kokemuksensa sijaishuollosta ja luotettavista ohjaajista seuraavanlaisesti;

”Kyl mä koen, et lastenkoti on sillai pelastanu mun elämän, mut kuitenkin joku semmonen sisäinen paha olo jostain heijastuu, ja saa mut käymään asioita läpi... miks mä aattelen, et se on pelastanu mun elämän, kun sit myöhemmin, kun alko oleen oikeenlaisia ohjaajia ympärillä... Niin mä sain sieltä ehkä sit työkalut oppii puolustautumaan, mikä on ollu tärkeetä...” (H1)

Osassa nuorten kertomuksia nuoret sanoittivat kokemuksensa sijaishuoltoapaikasta turvallisena paikkana. Nuorten kertomuksissa nostettiin myönteisesti esille tilanteet, joissa ohjaajat osoittivat luottamusta nuoria kohtaan ja toimivat reilusti nuoria kohtaan. Nuorten kertomuksissa nuoret olivat hyötynet sijaishuollon aikana muun muassa selkeistä rutiineista, jotka veivät nuoren tilannetta eteenpäin. Lisäksi kertomuksissa nousi kokemus selkeistä säännöistä sijaishuoltoapaikassa, joista oli kuitenkin mahdollisuus myös tilanteen mukaan joustaa.

”Mut siellä nyt oli just luotettavat työntekijät ja silleen, et heillä ei ollu ennakkoluuloja. Ja sit heille riitti se, että käy koulussa ja tekee parhaansa. Jos sä teet parhaas ja sä saat nelosen, niin se nyt on sillon voi, voi. Mut jos sä oot yrittäny parhaas, niin ei oo silleen, et joo, sait nelosen, niin kun alkaa rankaseen siitä, tai valittaa mitenkään, jos he vaan tietää, että on yrittäny parhaansa.” (H2)

Nuori toteaaakin, että;

”Se nyt oli taas ihan täysin päinvastanen paikka. Silleen, on niin kun hyvä, että pääsin sinne, mutta niin kun ois ollu ihan hyvä päästä sinne paljon aikasemmin.” (H2)

Yhdellä nuorella oli kokemus siitä, että sijaishuoltoapaikassa kyettiin katkaisemaan nuoren pahan olon kierre, kun nuori sai sijaishuoltoapaikassa kokea sellaisia asioita, joita oli jäänyt aikaisemmin häneltä puuttumaan.

Lähes kaikilla haastatelluista nuorista oli kokemuksia useammasta, kuin yhdestä sijaishuoltoapaikasta. Myönteisten ja nuoren kasvua tukevien kokemusten lisäksi nuoret tuottivat myös huonoja kokemuksia sijaishuollosta. Huonoissa kokemuksissa lastensuojelun tehtävä suojella ja turvata nuoren kasvua ja kehitystä ei ollut toteutunut tarkoituksenmukaisesti. Kaksi nuorta oli kokenut sijaishuoltoapaikan aikuisen taholta

nuoreen kohdistunutta henkistä tai fyysistä väkivaltaa, tai muuta kaltoinkohtelua. Toinen nuorista toi esille olleensa tilanteessa vuosien ajan.

Yksi nuori kertoi ohjaajien käytöksen aiheuttaneen hänessä turvattomuutta;

”Sit mä pelkäsin pimeää, niin mut pakotettiin nukkumaan pimeässä huoneessa. Ne valehteli, että ne näkee toimistosta, jos mulla on valot päällä. Ja siis tämmöstä jotenkin. Se loi sitä turvattomuutta vielä enemmän.” (H3)

Nuorten kertomuksissa oli kokemuksia myös sijaishuoltopaikan muiden nuorten taholta tulevasta kaltoinkohtelusta tai kiusaamista.

”Kun mä olin siellä, siellä oli tosi rajui ihmisiä... mä koin, että se ei ollut turvallinen ympäristö mulle. Mutta ei mulle löytynyt oikein paikkaa, niin mut jätettiin sit sinne. Niin mulla oli sit tosi paljon haasteita niin kun sopeutua elää siellä.” (H1)

Oikeanlaisella, nuoren tarpeita vastaavalla sijaishuoltopaikalla, on merkitystä. Nuoren kokemus vääränlaisesta sijaishuoltopaikasta heikensi asettumista ja loi turvattomuutta. Yksi nuori nostaakin esille näkemyksensä siitä, että;

”Nuoret puhuu paljon tuosta, mutta että ei sitä ammattilaiset jotenkin osaa, tai ylipäättään tunnusta sitä, että ei se laitos välttämättä oo lapselle se turvallinen paikka just niitten muitten nuorten takia.” (H1)

Useamman nuoren kertomuksissa tuli myös esille, että nuori oli nähnyt väkivaltaa sijaishuoltopaikassa, vaikka ei ollut itse ollut sen kohteena.

Vaikka sijaishuollossa tavoitteena on luoda pysyvyyttä lapsen elämään, oli toisinaan nuorella kokemusta siitä, että sijaishuoltopaikka oli saattanut vaihtua hyvin tiiviisti;

”Mä koko ajan pompin. Mieluummin oltais vaikka suoraan sijoitettu niinkö sinne... tai sitten johonkin, et se niin kun pompottelu oli kyllä hirveetä.” (H3)

Nuorten esille nostamissa kokemuksissa ei noussut hatkaaminen erityisen suuresti esille. Kuudesta haastateltavasta yksi nosti esille hatkaamisen.

”Mutta mun ne reissut ei ikinä ollu pitkiä, että mä tulin. Joko mä tulin ite takas, tai sitten. Ne ei ollu todellakaan, että se oli päivä, kaks. Mä olin silleen tosi pelokas, että mä pelkäsin silleen, et mä sit aina loppupeleissä tulin takasin.”
(H3)

Sijaishuollossa tavoitteena on suojella lapsia myös päihteiltä. Yksi nuorista kertoi kokemuksestaan päihteiden käyttöön liittyen ja siitä, kuinka oli päässyt päihdekuntoutukseen;

“Mutta sit niinkö mejän isä ja äiti jotenkin tajus, että nyt ne alkaa taisteleen. mut päihdekuntoutukseen... ja se oli niinkö aivan mahtava paikka. Sen jälkeen mulla lähti elämä hyvin.”(H3)

Neljä nuorta kertoi tuesta, jota heille oli sijaishuollon aikana tarjottu. Yksi nuorista toi esille, ettei kokenut tarvitsevansa ylimääräistä tukea, mutta siihen oli tarjottu mahdollisuus. Toinen nuori puolestaan kertoi kokemuksestaan, että hänet oli painostettu ottamaan vastaan keskusteluapua. Kaksi muuta kokivat terveydenhuollon tuen ja vertaisryhmän tuen myönteisenä.

Sijaishuollossa tuetaan myös lapsen ja hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa (Hakalehto 2016, 37). Puolet haastatelluista nuorista nosti esille kokemuksiaan yhteydenpitoon liittyen. Kaksi heistä kertoi tilanteista, jossa sijaishuolto paikka oli aktiivisesti estänyt ja heikentänyt lapsen suhteita vanhempiin tai sukulaisiin. Kokemusten perusteella yhteydenpitoa oli heikennetty muun muassa siten, että sijaishuolto paikka ei ollut välittänyt nuorelle vanhemman puheluja tai yhteydenottoja, tai sitten sijaishuolto paikka oli luonut väärää mielikuvaa sosiaalityöntekijälle nuoren sukulaisesta, jonka vuoksi yhteydenpitoa oli evätty. Sijaishuolto paikan muutoksen myötä toinen nuorista koki myönteisen muutoksen yhteydenpidon tukemisessa ja siinä, että hänen yhteydenpitoansa omiin sukulaisiin ja ystäviin vahvistettiin.

Aineiston perusteella lasta pystyttiin toisinaan suojaamaan ja tukemaan sijaishuollossa hyvin, kun taas toisinaan nuorelle oli syntynyt kokemuksia kaltoinkohtelusta. Samansuuntaisia havaintoja löytyy esimerkiksi Erosen (2013, 4, 58, 60) tutkimuksesta, jonka mukaan huostaanotolla on pystytty pääsääntöisesti edistämään lapsen hyvinvointia. Tutkimuksen “päättös kertoo onnistuneesta lastensuojelutyöstä”.

Tutkimuksessa kuitenkin havaittiin, että kaikkien lasten kohdalla sijaishuolto ei ole tarjonnut turvallista kasvuympäristöä. (Erosen 2013, 4, 58, 60.)

6.4 Lapsen tasavertainen ja inhimillinen kohtelu

Osa nuorista kertoi, kuinka lastensuojelun asiakkuus aiheutti heille stigman. Lastensuojelulaitoksessa asumista saatettiin nähdä tarpeellisena peitellä. Yksi nuori kertoi, kuinka tieto sijaishuoltopaikassa asumisesta oli nuoren kokemuksen mukaan vaikuttanut heikentävästi ystävyys-suhteisiin. Lastensuojelun asiakkuuden myötä nuorelle oli syntynyt tarve *”todistaa, et mä en oo peruslastenkotilainen”*. (H1) Käsite *”peruslastenkotilainen”* vaikuttaa nuoren kertomuksen mukaan negatiiviselta asialta ja leimalta, josta tuli pyrkiä pois. Nuori tuottaa kokemustaan siitä, kuinka oli aktiivisesti pyrkinyt huolehtimaan, ettei kenelläkään olisi mitään kielteistä sanottavaa hänen tekemisistään. Nuori jatkaakin vielä;

”Ja sit just, et sit vielä on ollu hirvee haaste olla näyttämättä kellekään, et hei, et mä oon ollu lastenkodissa joskus. Koska just se stigmakin, tai ne kaikki haavat, mitkä yläasteelta on jääny just, kun joittenkin vanhemmat on tuominnu mua ilman, että ne on tuntenu mua, mitä mä oon. Mulla on joku hirvee tarve koko ajan todistella, et hei, mä oon cool tyyppi..” (H1)

Ulkopuolelta tulevan syrjinnän lisäksi osa nuorista kertoi syrjimisen kokemuksista sijaishuoltopaikassa, jossa saattoi esiintyä nuoria eriarvoistavaa kohtelua. Nuorten kertomuksissa kuului kokemus erilaisista säännöistä, joiden mukaan muun sijaishuoltopaikan nuoret saivat kulkea vapaasti, kun yhtä nuorta rajoitettiin. Sijaishuoltopaikka saattoi myös vaatia yhdeltä parempaa koulusuoriutumista, kuin muilta lapsilta. Yksi nuori kertoi muun muassa siitä, että muilla lapsilla huomioitiin iän mukaisesti kuukausirahat, mutta hänen kohdallaan kuukausirahaa ei nostettu sille kuuluvalla tasolla. Tätä perusteltiin sillä, ettei nuori osannut käyttää rahaa. Yksi nuori toi esille kokemuksensa siitä, että *”ihan sama mitä mä tein, niin mua vaan nähtiin punasena valona”*. (H1)

”Mä koin, että siellä vanhassa paikassa nähtiin, et nyt kun mä oon täällä töissä, niin kaikki lapset on pahoja, eikä kohdattu mua niin kun aidosti.”(H1)

Yksi nuori puolestaan toi esille, että ”siellä nyt ei ainakaan niin kun silleen varsinaisesti suosittu ketään, eikä niin kun otettu ketään myöskään silmätikuks”. (H2)
Tasavertainen kohtelu näyttäytyi nuoren kertomuksessa hyvänä asiana.

Kertomuksista löytyi myös yksi suosimisen kokemus, jolloin nuori oli kokenut tullessaan muita paremmin kohdelluksi sijaishuoltopaikassa.

Puolet nuorista kertoi kokemuksiaan sijaishuoltopaikassa kohtaamistaan rajoitustoimenpiteistä tai muista seurauksista. Yksi nuori kertoi siitä, kuinka hänen omassa toiminnassaan ei ollut mitään rangaistavaa, mutta hän ei kuitenkaan päässyt ulkoilemaan, jotta muut lapset eivät kokisi, että nuorta suositaan.

”Ja siellä oli niin tiukkaa joskus, kun tapahtu niin paljon jotain, niin sit ne rangaistukset myös heijastus muhun, vaikken mä konkreettisesti koskaan tehny mitään.” (H1)

Nuori peräänkuulutti yksilöllisyyttä, jotta jokaisen tilannetta huomioitaisiin toisistaan erillisinä. Sijaishuoltopaikan muutoksen jälkeen sama nuori kertoo, että;

”Ja sit just, et totta kai joskus mä tein jotain, mut sit niin kun mua kohdattiin ihan kun, tai tuli sellanen olo, et mä en oo missään laitoksessa, ettei tullu mitään LVR:ää ja kaikkea, että ne rangaistukset oli ihan aihe...tai siis mun mielestä sopivii.” (H1)

Nuorten kertomusten joukossa oli myös kokemus siitä, kuinka nuorelle annettiin seurauksia siitä, jos hän ei mennyt sovitun hoitotahon keskusteluajalle;

”Joo, tavallaan mun parasta ajateltu, mut silleen epäkohta siis silleen, että mut pakotettiin käymään lasten- ja nuorten talolla puhumassa mun asioista. Ja sit, jos mä en käyny siellä, niin sit tuli jotain sanktioo.” (H2)

Yhden nuoren kokemuksissa nousi myös epäkohtia liittyen rajoitustoimenpiteisiin;

”Mun mielen hyvinvointi alko siinä sitten laskemaan. Ja siellä tehtiin paljon kiinnipitoja, jotka oli laittomia tän lastensuojelulakiin verrattuna... meillä oli siivouspäivä, ja mä tiputin siivouspullon näin maahan. Niin siitä kiinnipitoon mut, ja sit mä olin pimeässä nurkassa 12 tuntia.” (H3)

Yksi nuori kertoo myönteisestä kokemuksestaan rajoitustoimenpiteeseen liittyen;

”Nuorella ei ollu omaa puhelinta, ja se oli todella hyvä ratkaisu siinä, että päihdenuorella, joka tulee kuntoutumaan, niin sille ei anneta sitä puhelinta. Ja se toimi, koska kukaan ei ees niinkö yrittäny saaha puhelinta, tai yrittäny niinkö saada ees kontaktia siihen omaan kenttäelämään.” (H3)

Aineistosta nousi esille, että osalle nuorista oli syntynyt kokemus syrjinnästä tai lastensuojeluasiakkuuden aiheuttamasta stigmasta. Groop (2021, 256) tunnistaa omassa tutkimuksessaan sijaishuollossa asuneiden lasten kokemukset “ulkopuolisuudesta ja leimasta”. Tutkimuksessa nuoret kertoivat siitä, että he olivat pyrkineen salaamaan sijoituksen ulkopuolisilta. Nuorten kokemusten perusteella sijaishuollossa asuminen oli tuottanut erilaisuuden kokemusta. Tutkimuksessa myös havaittiin, että nuoret vertailivat omaa tilannettaan niiden lasten tilanteeseen, jotka eivät olleet huostaanotettuja. Vertailu puolestaan lisäsi kokemusta ulkopuolisuudesta ja stigmasta. (Groop 2021, 256, 261.) Kouluterveyskyselyn tulokset kertovat puolestaan siitä, että sijaishuollossa asuvat lapset kokevat muita lapsia useammin koulussa kiusaamista tai muuta kaltoinkohtelua (Laakso 2019, 35). Tutkimukset vahvistavat aineistosta noussutta havaintoa siitä, että sijoitetut nuoret saattavat edelleen kohdata syrjintää.

6.5 Lapsen mahdollisuus oman uskonnon harjoittamiseen, omaan kulttuuriin ja vapaa-ajan viettoon

Sijaishuollon tavoitteena on tukea lapsen mahdollisuutta omaan uskontoon, kulttuuriin ja vapaa-aikaan, eli harrastamiseen. Yksi nuori nosti esille kokemuksensa siitä, ettei hänen uskuntoansa tai kulttuuria oltu osattu sijaishuolto paikassa vahvistaa tai huomioida.

”Kun mä olin myös aika uskovainen, niin siihenkään mä en oikein silleen saanu mitenkään tukea. Silleen, et jos mä kysyin, et saanks mä mennä vaikka kirkkoon tai jotain, lausuu ruokarukous, niin jotenkin sitäkin vähän niin kun vitsailtiin, koska se ei oo mitenkään silleen normaaliin suomalaiseen kulttuuriin arkipäiväjuttuu. Niin jotenkin mä koen, että mä oisin halunnu siihen jotain tukea, koska sit mä aloin häpeen myöhemmin sitä uskaa”. (H1)

Nuori oli kokenut tullessaan asiaan liittyen ohjaajien taholta väärin ymmärretyksi.

”Mä olen tarkka siivoamaan... joskus moppasin päivittäin... ne ei niin kun ymmärtäny sitä, kun mä sanoin, että kotona piti aina tehdä näin, niin mulle ei mitenkään sanottu silleen, et okei, et sun ei oikeesti tarvii tehdä tai mitään. Annettiin mun jatkaa sitä sen takii, kun he koki, et se oli mulle jotenkin uskonnollisesti tärkeä, vaikka se ei liittyny uskuntoon taas mitenkään.” (H1)

Puolet nuorista kertoi vapaa-aikaan ja harrastamiseen liittyvistä kokemuksistaan. Nuorten kertomuksissa oli sekä myönteisiä kokemuksia siitä, että harrastuksia oli tuettu, sekä kokemuksia siitä, ettei harrastuksia oltu tuettu sijaishuollossa.

”Mä harrastin jalkapalloa, niin käydä treeneissä, niin sehän kiellettiin multa kokonaan.. Jotenkin mä vaan koen, ettei ollu luottamusta vaan liikkuu ulkona, ja ei ollu aikaa kuskata.” (H1)

Yksi nuori toi esille, että hänellä ei ollut yhdessä sijaishuolto paikassa mahdollisuutta nähdä ystäviä tai harrastaa. Nuorelle oli sen sijaan annettu säännöllisesti vastuulleen samassa sijaishuolto paikassa asuvien erityislasten hoitaminen, jonka johdosta nuori koki mahdollisuuden omaan tekemiseen heikentyneen.

Harrastuksen tukeminen sijaishuollossa voi olla juuri mahdollisuuden tarjoaminen harrastamiselle, sekä kyydin järjestäminen niin, että nuori pääsee mieleiseen harrastukseen. Yksi nuori kertoi myönteisen kokemuksen oman harrastuksen tukemisesta;

”No joo, kyllä mä siis suurimmaks osaks koen, että sain esim. koulun käyntiin ja harrastuksiin kyllä niin kun pyrittiin, pyrittiin aina mahdollisuuksien mukaan tukemaan.. Ja tota harrastuksiin niin ihan konkreettisesti mua varmaan niin kun kyydittiin esim. joka oli semmonen kyllä hyvä.” (H6)

Kertomusten perusteella samalla nuorella saattoi olla vastakkaisiakin kokemuksia sijaishuollon ajalta sijaishuolto paikasta riippuen;

”Siellä mä sain viikkorahaa, toisin kun sijaisperheessä, että ne ei maksanu mitään. Sai just se puhelinliittymät, ja mahollistettiin kavereitten kanssa /

sukulaisten kanssa yhteydenpito. Mahollistettiin joku harrastus. Ja kaikki tommonen just harrastuksen lisäksi sijaishuorten leiri mahollistettiin. Pääs tekemään asioita, mistä niin kun tykkää.” (H2)

Sijaishuoltopaikan muutoksen myötä nuori koki saaneensa tukea vapaa-aikaan kavereiden kanssa, harrastamiseen, sekä mielekkääseen vapaa-aikaan.

”Niin sit mut siirrettiin sinne. Ja sit mulla alko vähän niin kun ns. täysvapaus, et oli just kotiintuloajat, sai mennä ulos, ja sai vaikka rahaa leffoihin. Tai siis mä koin, et se alko oleen sellasta normaali lapsuutta silloin.” (H1)

Aineiston perusteella sijaishuollossa on hyvä kiinnittää huomiota siihen, että lapsen oikeus uskontoon ja kulttuuriin toteutuu. Nuoren kertomuksessa näyttäytyy, että nuorelta ei oltu kielletty uskonnon harjoittamista tai omaa kulttuuria, mutta nuori oli kokenut sijaishuoltopaikan tuen puuttumisen siten, että nuori oli lopulta alkanut häpeämään omaa uskoaan.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Pro gradu-tutkielmani tarkoituksena oli tarkastella sitä, miten lapsen oikeudet toteutuvat lastensuojelun sijaishuollosta aikuistuneiden nuorten kokemusten valossa. Haastatteluun osallistuneiden kuuden nuoren kokemusten perusteella voidaan todeta, että lapsen oikeudet ovat heidän kohdallaan toteutuneet sijaishuollossa vaihtelevasti. Jokainen nuori tuotti kertomuksessaan asioita, joiden valossa lapsen oikeudet ovat toteutuneet, mutta jokaisella oli myös kokemuksia tilanteista, joissa lapsen oikeudet eivät olleet toteutuneet.

Nuoret nostivat kertomuksissaan vapaasti esiin kokemuksiaan eri vaiheista sijaishuollossa. Huomioitavaa on, että nuorten kertomuksissa ei noussut esille kaikkia lapsen oikeuksia, vaan kertomuksissa korostuivat tietyt lapsen oikeudet, joita jokainen haastateltava nuori nosti esille. Keskeisimmät lapsen oikeudet, jotka nuorten kokemuksissa korostuivat, olivat oikeus tiedon saamiseen omasta tilanteesta, mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin ja oikeus erityiseen suojeluun. Nämä kolme lapsen oikeutta nousivat esille jokaisen nuoren kokemuksista. Näiden lisäksi nuorten

kertomuksissa nousi esille myös kokemuksia lapselle läheisten ihmisten yhteydenpitoon, tasavertaiseen kohteluun, rajoitustoimenpiteisiin, uskontoon ja kulttuuriin, sekä vapaa-aikaan liittyen.

Nuorten kertomuksissa nousi esille kokemuksia lapsen tiedonsaantioikeuteen liittyen. Lapsella on oikeus saada riittävästi tietoa itseensä liittyvistä asioista (Saastamoinen 2010, 1). Nuorten kokemusten valossa lapsen oikeus saada riittävästi tietoa omasta tilanteesta toteutui sijaishuollossa vaihtelevasti. Nuorten kertomusten perusteella epätietoisuus omaan tilanteeseen liittyen oli melko tavallista. Epätietoisuus saattoi liittyä huostaanoton perusteisiin, sijaishuoltopaikan muuttamiseen liittyviin syihin, tai prosessiin. Tiedon puute näkyi myös siten, ettei nuorelle ollut aina syntynyt käsitystä sijaishuoltoon liittyvistä peruskäsitteistä, kuten siitä, mitä tarkoittaa lastenkoti tai mitä käsittää täysi-ikäistyessä tarjottava jälkihuollon tuki, johon nuorelle syntyy oikeus sijaishuollon aikana.

Tiedon puute tuottaa sivullisuuden kokemusta. Puutteellinen tieto tilanteista voi myös tuottaa lapselle käsityksen siitä, että kyseessä on aikuisten välinen asia. (Hurtig 2006, 192.). Nuorten kertomuksissa näyttäytyi, että riittävän tiedon puuttuminen johti siihen, että nuorelle tapahtui asioita ja häneen kohdistettiin lastensuojelun toimenpiteitä ilman, että nuorella oli syntynyt ymmärrystä syistä tai tilanteen kokonaiskuvasta. Nuorten kertomuksissa kuului toisinaan osattomuus omiin asioihin liittyen. Nuori saattoi osallistua palavereihin ymmärtämättä sitä, miksi palaveri pidetään ja ketä siihen osallistuu. Tai sitten nuori saattoi siirtyä sijaishuoltopaikkaan ymmärtämättä syitä tai sitä, mitä se tarkoitti käytännössä.

Riittävän tiedon saamisella omasta tilanteesta on merkitystä. Lapsella on pyrkimys ja halu ymmärtää sitä, mitä hänelle tapahtuu (Hurtig 2006, 183). Mikäli lapsi ei saa riittävästi tietoa, saattaa hän tehdä vääränlaisia oletuksia, joka puolestaan aiheuttaa lapselle ylimääräistä lisätaakkaa (Hurtig 2006, 184). Nuorten kertomuksissa kuului toisinaan se, että nuori oli saattanut tehdä asioista vääränlaisia johtopäätöksiä, kun tietoa ja sen myötä syntynyttä ymmärrystä omasta tilanteesta ei ollut saanut riittävästi. Vääränlaiset johtopäätökset puolestaan saattoivat johtaa tarjotusta tuesta kieltäytymiseen tai aiheuttaa kielteisiä ja ahdistavia tunteita.

Toisinaan lapsen oikeus riittävään tiedon saamiseen omasta tilanteesta toteutui sijaishuollossa hyvin. Se, että nuorella oli tietoa omasta tilanteestaan, asioiden syistä ja seurauksista, näkyi nuorten kertomuksissa kerronnallisena selkeytenä, jolloin nuori kykeni avaamaan niin omia kokemuksiaan, kuin syitä niiden takana. Kokemusta riittävästä tiedon saamisesta myös osan nuorten kertomuksissa sanoitettiin.

Lapsen oikeus ilmaista oma näkemys ja mahdollisuus sen myötä vaikuttaa omiin asioihin toteutui nuorten kertomusten valossa vaihtelevasti. Kuulluksi tulemisen kokemus ja sen myötä kokemus vaikuttaa omiin asioihin saattoi vaihdella tilannekohtaisesti. Merkillepantavaa kertomusten perusteella on se, että useampi nuori kertoi kokemuksestaan, ettei hänen näkemystään tai mielipidettään oltu otettu vakavasti. Tämä heikensi nuoren mahdollisuuksia vaikuttaa omiin asioihin. Nuorten kertomusten perusteella tilanteissa tarvittiin toisinaan aikuinen toistamaan ääneen sama tieto, mitä nuori oli pyrkinyt jo aiemmin tuomaan itse esille. Nuorten kertomusten joukossa oli myös kokemus siitä, että aikuinen oli tuottanut päinvastaista näkemystä sosiaalityöntekijälle, kuin mitä nuori oli tuottanut. Tästä seurasi se, että sosiaalityöntekijä piti aikuisen kertomusta luotettavampana.

Nuorilla on oikeus tuottaa tietoa omasta tilanteestaan lastensuojelussa, toimia aktiivisena tiedontuottajana. On tärkeää ymmärtää, että nuorilla on sellaista tietoa omasta tilanteestaan, näkemyksistään ja odotuksista, joista ei ole mahdollista saada tietoa, kuin vain sen myötä, että nuori tuo ne esille (Hurtig 2006, 167). Esimerkiksi Araneva (2016, 185,189) korostaa sitä, että lapsen näkemystä ei tulisi ainoastaan kuulla, vaan se tulisi ottaa vakavasti niissäkin tilanteissa, kun lapsen kertomus ei vastaa aikuisen tuottamaa näkemystä tilanteesta. Ristiriitatilanteet vaativat vähintään laajempaa ja tarkempaa selvittelyä. Araneva painottaa, ettei lapsen näkemystä voida pitää vääränä tai "totuudenvastaisena" vain sillä perusteella, että aikuinen tuottaa toisenlaista näkemystä. (Araneva 2016, 185, 189)

Nuorten kertomuksissa oli myös myönteisiä kokemuksia, jolloin nuori oli kokenut vahvaa tunnetta kuulluksi tulemisesta ja siitä, että hänellä oli mahdollisuus vaikuttaa omaan tilanteeseensa. Kokemusta omiin asioihin vaikuttamisesta nuoret eivät aina suoraan sanoittaneet, mutta mahdollisuus omiin asioihin vaikuttamisesta oli tulkittavissa nuorten kertomuksissa. Kertomuksissa nousi esille, että nuori oli esittänyt

oman näkemyksensä, jota oli sitten nuoren toiveen mukaisesti lähdetty edistämään. Toive saattoi liittyä esimerkiksi sijaishuoltopaikan muutokseen tai kotiuttamisen edistämiseen.

Lapsen osallisuutta, eli osallistumista omiin asioihin, tulee vahvistaa läpi lastensuojelun työskentelyn. Pohja lapsen osallisuudelle rakentuu “lapsen ja aikuisen välisen tiiviin vuoropuhelun” kautta. (Araneva 2016, 13) Osallisuutta edistää lapsen ja sosiaalityöntekijän säännölliset tapaamiset. Lapsilähtöisessä työskentelyssä lapsi tuottaa tietoa lapsen ja sosiaalityöntekijän välisessä vuorovaikutuksessa, jolloin lapsi samalla nähdään oman tilanteensa asiantuntijana. Tiedon keräämiseen liittyvän prosessin kautta lapsesta tulee oman asiansa asianosainen, ei ainoastaan auttamisen kohde. (Hurtig 2006, 183.)

Eduskunnan oikeusasiamies on painottanut, että lapsella tulee olla mahdollisuus tavata omaa sosiaalityöntekijää säännöllisesti. Yhteystietojen antaminen lapselle ei riitä tätä oikeutta toteuttamaan, vaan sosiaalityöntekijän tulee oma-aloitteisesti järjestää lapselle mahdollisuus tapaamiseen. Näissä tilanteissa myös mahdolliset epäkohdat voivat nousta paremmin esille ja niihin voidaan puuttua. (Hakalehto 2016, 48.)

Nuorten kertomusten valossa sosiaalityöntekijä näyttäytyi etäiseltä työntekijältä, jota nuori ei aina edes tuntenut. Nuorten kertomusten valossa säännölliset kahdenkeskiset tapaamiset oman sosiaalityöntekijän kanssa toteutuivat heikosti tai ei lainkaan. Osa nuorista kertoi, kuinka sosiaalityöntekijän tapaamiset rajoittuivat isoihin neuvotteluihin tai tilanteeseen, jossa nuori tapasi sosiaalityöntekijää siten, että paikalla oli myös toinen sosiaalityöntekijä. Nuorten kertomusten mukaan tällaiset tapaamiset saattoivat tuottaa ahdistuksen tunteita tai pelon tunteita, jolloin nuoren mahdollisuus ilmaista oma mielipide heikkeni. Kertomusten valossa lapsen oikeus tavata sosiaalityöntekijää kahden kesken toteutui heikosti.

Laakson (2019, 75) tutkimus nostaa esille samankaltaisen havainnon. Tutkimukseen osallistuneet tuottivat kokemusta sosiaalityöntekijästä etäisenä henkilönä. Sosiaalityöntekijän ja lapsen yhteydenpidossa korostui tutkimuksen mukaan tapaamiset isommissa asiakassuunnitelmaneuvoituissa, joissa mukana oli muitakin henkilöitä. Tutkimuksessa myös näyttäytyi, että vain harvalla tutkimukseen osallistuneelle oli kokemusta kahdenkeskisistä tapaamisista sosiaalityöntekijän

kanssa. (Laakso 2019, 75–77) Ikosen ym. (2020, 33) tutkimuksessa puolestaan havaittiin, että suurin osa nuorista, noin 79-84 prosenttia, tiesi oman sosiaalityöntekijän, mutta vain noin puolet vastaajista oli tavannut sosiaalityöntekijän kahden kesken. (Ikonen ym. 2020, 33.) Havainnot ovat mielenkiintoisia, kun niitä peilaa esimerkiksi Erikssonin ja Korhosen (2022, 66) tutkimukseen, jonka mukaan tutkimukseen osallistuneista nuorista 70,7 prosenttia toivoi kahdenkeskisiä tapaamisia sosiaalityöntekijän kanssa. Ainoastaan 4,6 prosenttia osallistuneista ei toivonut tapaamisia lainkaan. (Eriksson ja Korhonen 2022, 66.)

Lapsella on oikeus erityiseen suojeluun silloin, kun lapsen etu ei ole elää oman perheensä keskellä (Saastamoinen 2010, 5, 23). Lapsella on oikeus elää turvallisessa ympäristössä, jossa hän voi saada osakseen huolenpitoa ja hellyyttä (Peuralahti 2012, 13, 25). Lapsen oikeuksien sopimus asettaa valtiolle myös vastuun varmistaa, ettei lapseen kohdistu väkivaltaa tai ettei lasta kohdella kaltoin (Hetemäki 2011, 194). Huostaanotto pitää sisällään eräänlaisen lupauksen ”jostakin aikaisempaa paremmasta”. Siihen, toteutuuko tämä odotus, vaikuttaa paljon sijaishuoltopaikka. Se millaiset käytännöt sijaishuoltopaikassa on ja millaisia kohtaamisia lapset sijaishuoltopaikassa kokevat. (Laakso 2016, 187.) Sosiaalityöntekijällä on vastuullinen tehtävä sijoituksen valvojana, sillä vaikka sijoituksen tulisi suojata lasta, joutuvat lapset toisinaan kokea sijaishuoltopaikoissa ”kiusaamista, mitätöintiä, väkivaltaa ja ohittamista” (Hurtig 2006, 183, 190). Lapsen suojeleminen pitää sisällään sen, että lasta tulee suojella väkivallalta tai kaltoinkohtelulta läpi lapsuuden. Suojeleminen pitää sisällään niin lapsen oman kodin, kuin sijaishuollonkin. (Hakalehto 2016, 41.)

Lapsen oikeus saada erityistä suojelua toteutui nuorten kokemusten valossa osittain. Toisaalta huostaanotto ja sijoittaminen kodin ulkopuolelle tilanteissa, jolloin lapsen etu ei ole ollut jatkaa asumista oman perheen keskellä, voidaan katsoa toimeksi, jolla on turvattu lapsen oikeus erityiseen suojeluun. Nuorten kertomusten valossa sijaishuollon arjessa kuitenkin tapahtui toisinaan asioita, jotka eivät edistäneet lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Osa nuorista oli kertomusten valossa kokenut henkistä tai fyysistä väkivaltaa tai muuta kaltoinkohtelua sijaishuoltopaikassa. Pekkarinen (2015, 281–282) näkee, että lastensuojelu on epäonnistunut suojelemissaan niissä

tilanteissa, kun lapsi on tullut kaltoinkohdeksi sijaishuollossa ollessaan, koska näissä tilanteissa lapsi on jäänyt ilman tarvitsemaansa turvaa.

Aineistossa nuoret kertoivat monia hyviä kokemuksia sijaishuollosta, jolloin kertomusten perusteella lapsen oikeus erityiseen suojeluun oli toteutunut. Tähän liittyen esimerkiksi Eronen (2013, 78) pohtii tutkimuksessaan sitä, että “lasten polut sijaishuollossa näyttävät jakautuvan aina kahtia”. Valtaosalle lapsista sijaishuolto pystyy luomaan turvallisuutta ja pysyvyyttä, kun osalle sijaishuolto on ollut “turvaton ja katkoksellinen”. Erosen tutkimuksen mukaan sijaishuollossa pystytään turvaamaan suurimman osan tarpeet. Eronen korostaa, että se ei kuitenkaan vähennä huolta, joka aiheutuu niiden lasten tilanteesta, joiden hyvinvointia ei sijaishuollossa ole pystytty lisäämään. (Eronen 2013, 78.)

Nuorten kertomukset osoittavat, että luotettavilla yksittäisillä aikuisilla voi olla merkittävä rooli lapsen elämässä. Kertomusten valossa esimerkiksi sijaishuoltopaikan muutoksen myötä nuori saattoi kohdata aikuisen, joka uskoi ja luotti häneen tai kohtasi tavalla, joka edisti lapsen kasvua ja kehitystä. Tällaisella aikuisella saattoi olla jopa käänteentekevä merkitys nuoren elämässä. Tätä näkemystä vahvistaa myös esimerkiksi Hurtig (2006, 191), joka toteaa, että “lapsuuden aiheuttamia vaurioita on mahdollista korjata, jos lapsi tai nuori voi kokea, että joku välittää”. Groopin (2021, 257) tutkimus vahvistaa myös näkemystä siitä, että yhdenkin hyvän suhteen muodostuminen aikuisen kanssa on lapsen kannalta merkittävää. Tällainen henkilö voi olla esimerkiksi sijaisvanhempi, ohjaaja tai sukulainen. (Groop 2021, 257.) Lapselle muodostunut hyvä ja lämmin suhde huolta pitävän aikuisen kanssa tukee lapsen hyvinvoinnin kokemusta (Eriksson ja Korhonen 2022,7). Tutkielmani aineistossa sijaishuollon arjessa olevien aikuisten merkitys näyttäytyi nuorten kertomuksissa keskeiseltä lapsen erityisen suojelun toteutumisessa. Aikuisilla oli merkitystä niin suojelun toteuttamisessa, kuin tilanteissa, joissa lapsen suojelu ei ollut toteutunut.

Nuorilla oli kokemuksia sijaishuoltopaikan muutoksista. Vain yksi nuori oli kertomuksen valossa ollut sijaishuollon aikana vain yhdessä sijaishuoltopaikassa. Sijaishuoltopaikan muutokset eivät edistä lapsen oikeutta lapsen erityiseen suojeluun liittyvään jatkuvuuden vaatimukseen. Laakso (2019, 73–74) toteaa, että sijaishuoltopaikan muutos voi parhaimmillaan tarkoittaa nuoren elämässä muutosta

parempiin kasvuolosuhteisiin ja lisääntyvään hyvinvointiin. Samalla se kuitenkin tarkoittaa myös katkenneita ihmissuhteita ja luottamuksen kokemuksen vähenemistä. Laakson (2019, 73–74) Sijaishuoltoapaikan muutokset tarkoittavat lapselle usein myös aikuisten vaihtumista. Kun lapsen sijaishuoltoapaikat ja aikuiset toistuvasti vaihtuvat, katoaa lapselta samalla myös “paloja elämänsuhteistaan (Hurtig 2006, 190).

Lapsen oikeus tasavertaiseen kohteluun ja siihen, ettei lasta syrjitä minkään ominaisuuden vuoksi, toteutui nuorten kokemusten valossa vaihtelevasti. Nuori saattoi kertomuksen mukaan tulla syrjityksi sillä perusteella, että hänet oli sijoitettu. Kertomuksen perusteella lastensuojeluun ja sijaishuoltoon liittyy edelleen yhteiskunnallista stigmaa, joka saattaa aiheuttaa sijoitetulle lapselle kokemuksen syrjinnästä. Syrjimyksen kokemusta ja epätasa-arvoista kohtelua saattoi kertomusten perusteella esiintyä toisinaan myös sijaishuollossa, jossa nuorelle saattoi syntyä kokemuksia epätasa-arvoisesta ja epäreilusta kohtelusta suhteessa muihin nuoriin sijaishuoltoapaikassa.

Myös rajoitustoimenpiteet ja niiden käyttö sijaishuollossa vaativat nuorten kertomusten valossa myös erityistä huomiota. Nuorten kokemusten perusteella huomiota olisi syytä kiinnittää rajoitustoimenpiteiden yksilölliseen harkintaan. Nuorten kertomuksissa nousi esille myös kokemuksia, jotka korostavat valvonnan merkitystä sijaishuollossa, jotta toimenpiteet olisivat tarkoituksenmukaisia ja lain hengen mukaisia.

Lapsen mahdollisuus pitää yhteyttä läheisiin ihmisiin, sekä määritellä itse sitä, ketkä kokee kuuluvansa läheisiin ihmisiin, on tärkeää. Suhteiden tukeminen tarkoittaa konkreettisen yhteyden pitämisen lisäksi käytännössä myös sitä, että lapsen kanssa tulisi käydä läpi myös niihin liittyviä mahdollisia huolenaiheita, joita lapselle nousee. (Laine 2019, 75.) Lapsen oikeus yhteydenpitoon hänelle läheisten ihmisten kanssa toteutui aineiston perusteella vaihtelevasti. Yhteydenpidon toteutumiseen näytti kertomusten valossa vaikuttavan monesti sijaishuoltoapaikka ja se, millä tavalla yhteydenpitoa sijaishuoltoapaikassa tuettiin. Sijaishuoltoapaikka saattoi toimia joko lapsen läheisiä ihmissuhteita vahvistaen tai niitä heikentäen. Sijaishuoltoapaikalla näyttää nuorten kokemusten valossa olevan keskeinen merkitys siihen, miten lapsen läheisiä ihmissuhteita käytännössä tuetaan sijaishuollossa.

Lasten yhteydenpitoa sijaishuollon aikana on tutkittu. Esimerkiksi Groopin (2021, 262) tutkimus osoitti, että osalla tutkimukseen osallistuneista suhteet omaan perheeseen ja sukuun heikkenivät huostaanoton myötä. Erosen (2013, 66–67) tutkimuksessa puolestaan havaittiin enemmänkin, että “lasten ja vanhempien välinen yhteydenpito muutti luonnettaan sijaishuollon aikana.” Tutkimuksessa suhteisiin liittyvät muutokset olivat monesti yhteydessä vanhempien omaan tilanteeseen. Tutkimuksessa havaittiin, että vanhemman tilanteen heikentyessä yhteydenpito lapseen väheni tai jopa katkesi, kun taas vanhemman paremman tilanteen myötä yhteydenpito lisääntyi. Tutkimuksessa näyttäytyi, että “vanhemman tilanteen muutokset vaikuttivat lasten tapaamisiin ennakoimattomasti”. Esimerkiksi vanhempi, joka ei ollut aiemmin pitänyt lapseen lainkaan yhteyttä, saattoi yhtäkkiä “ilmestyä lapsen elämään”. (Erosen 2013, 66–67.)

Nuorten kertomusten valossa myös lapsen oikeus omaan kulttuuriin ja uskontoon, sekä lapsen oikeus vapaa-aikaan ja harrastuksiin toteutuivat vaihtelevasti. Lapsen kulttuurin ja uskonnon tukemiseen liittyen näyttäytyi, että tuen puute johtui sijaishuoltoapaikan aikuisten tiedon puutteesta aiheeseen liittyen. Aikuisten tiedon ja ymmärryksen puute oli johtanut väärinkäsityksiin ja heikentänyt lapsen oikeutta omaan kulttuuriin ja uskontoon.

Päihdeet eivät näyttäneet nuorten haastatteluissa keskeisiltä teemoilta. Ne nuoret, joiden arkeen päihdeet olivat sijaishuollon aikana kuuluneet, olivat kertomusten valossa saaneet myös suojelua päihdeiltä. Kertomusten valossa nuorten tilanteeseen oli pyritty vaikuttamaan niin, että päihdeiden käyttö saataisiin loppumaan. Kertomuksissa kuitenkin myös näyttäytyi, että päihdeiden käyttö saattoi jatkua toimenpiteistä huolimatta. Toisaalta taas nuoren kertomuksessa näyttäytyi myös, että esimerkiksi päihdekuntoutuksen myötä tilanteeseen oli päästy vaikuttamaan siten, että nuoren tilanne oli kääntynyt myönteiseen suuntaan.

8 POHDINTA

Lapsen oikeuksien toteutuminen sijaishuollossa vaatii haastatteluun osallistuneiden nuorten kokemusten valossa yhä huomiota. Lapsen oikeuksia edistävästä lakimuutoksista ja lastensuojelun työskentelyn tavoitteista huolimatta lapsen oikeudet näyttävät toteutuvan sijaishuollossa vaihtelevasti. Lapsen oikeudet ovat toteutuessaan vahvistaneet nuoren kokemusta omasta toimijuudesta ja saaneet myönteistä muutosta aikaan nuoren elämäntilanteessa. Toisaalta taas tilanteissa, jossa lapsen oikeudet eivät ole toteutuneet, on nuori jäänyt kertomuksen valossa jopa osattomaksi omassa asiassaan tai sivuutetuksi. Tilanteissa, jossa lapsen oikeudet eivät ole toteutuneet, on nuori joutunut kohtaamaan jopa kaltoinkohtelua. Lapsen oikeuksien toteutuminen näyttäätyy tilannekohtaiselta. Toisinaan oikeudet toteutuvat nuorten kohdalla ja toisissa tilanteissa eivät.

Miten lapsen oikeuksien toteutumista sijaishuollossa voidaan entisestään vahvistaa? Koulu (2016, 269) näkee, että lapsen oikeuksien vahvempi toteutuminen vaatii lisää tietoa ja ymmärrystä lapsen oikeuksista ja siitä, miten lapsen oikeuksia voitaisiin käytännön tasolla vahvistaa sijaishuollossa. Lapsen oikeudet eivät käytännössä toteudu ainoastaan oikeuksiin vetoamalla, vaan tärkeää on huomioida se, miten lapsen oikeuksia konkreettisesti edistetään (Koulu 2016, 269). Heinonen (2018, 244) tuokin esille, että toisinaan on tilanteita, kun lastensuojelun ammattilaisilla ei ole riittävästi ymmärrystä ihmisoikeussopimuksista ja siitä, millä tavalla sopimukset tulee ottaa huomioon työskentelyssä (Heinonen 2018, 244). Hetemäki (2011, 15) vahvistaa samaa näkemystä ja toteaa, että vaikka lapsen oikeuksien sopimus on ollut voimassa pitkään, näyttää toisinaan siltä, että sopimus ja sen sisältö, ovat edelleen vielä tuntematon monelle taholle (Hetemäki 2011, 15). Ymmärryksen ja tiedon lisääminen ammattilaisten keskuudessa lapsen oikeuksiin liittyen on varmasti yksi asia, jolla lapsen oikeuksia lastensuojelun sijaishuollossa voitaisiin osaltaan vahvistaa.

Hurtig (2006, 192) puolestaan ajattelee, että merkittävää lapsen oikeuksien turvaamisessa olisi lapsen näkemyksen suurempi arvostaminen ja lapsen erityisaseman tunnistaminen lastensuojelun työskentelyssä. Hän näkee, että ammattilaisille tulisi lisätä ymmärrystä siitä, “miten lapset elämäänsä katsovat ja miten lapset auttamistyötä arvioivat”. Ammattilaisten työotteessa olisi hyvä vahvistaa lapsen osallistamista, joka

pitää sisällään näkemyksen lapsen erityisasemasta toimijoina omassa asiassaan. Lapsia ei tulisi nähdä vain ammattilaisten “arvioinnin ja työskentelyn kohteina” (Hurtig 2006, 192.) Lapsen oikeuksien edistämässä pidän tärkeänä työntekijän oman lapsikäsitteen tunnistamista ja lapsen tiedon äärelle pysähtymistä. Sen pohtimista, miten lapsen näkemystä voisi vahvistaa niin työn dokumentoinnissa, kuin käytännöissä.

Lapsen oikeuksien sopimuksen myötä lapsella on lain vahvistama oikeus omaan hyvinvointiinsa ja sen edistämiseen. Lapsen hyvinvointi ei ole riippuvainen aikuisen “hyväntahtoisuudesta”. Kuten edellä on tullut esille, loppu viimein lasten hyvinvoinnin turvaaminen on viranomaisten vastuulla, mikäli lapsen vanhemmat eivät kykene tätä oikeutta turvaamaan. Lastensuojelun työntekijöiden tulisikin huolehtia siitä, että kaikessa lastensuojelun työskentelyssä toteutuvat lapsen oikeudet. (Hakalehto 2016, 36–37) Ammattilaisten rooli lapsen oikeuksien toteutumisessa sijaishuollossa on keskeistä.

Lastensuojelussa työntekijöiden tehtävä on pitää huolta lapsen suojelusta ja lapsen edun toteutumisesta. Tätä tehtävää edistää se, että sosiaalityöntekijä on tietoinen siitä, miten arki sijaishuollossa sujuu. Mikäli epäkohtia esiintyy, tulee työntekijän niihin puuttua. (Hakalehto 2016, 41.) Tätä valvontatehtävää varten sosiaalityöntekijän tulisi tavata lasta säännöllisesti kahden kesken. Kertomuksissa nousi esille monia sijaishuollon valvontaan liittyviä seikkoja, jotka heikensivät lapsen oikeuksien toteutumista. Nämä liittyivät muun muassa sijaishuoltopaikan arjen käytäntöihin tai lapsen osakseen saamaan kohteluun sijaishuoltopaikassa. Jäin pohtimaan sitä, kuinka sosiaalityöntekijä voi valvontatehtävää toteuttaa, jos tietoa lapsen tilanteesta ei rakennu lapsen tapaamisten ja keskustelujen kautta. Lähdekirjallisuuden ja tutkimusten valossa näyttäytyi, että sosiaalityöntekijän ja lapsen kahdenkeskiset tapaamiset ovat yksi keskeinen tekijä lapsen oikeuksien edistämässä sijaishuollossa.

Saastamoinen (2016, 282) näkee, että vaikka lailla on pyritty turvaamaan lapsen oikeuksien toteutuminen, edellyttää lapsen oikeuksien toteutuminen myös sitä, että lakia noudatetaan. Erikssonin ja Korhosen (2022, 61–62) tutkimuksessa nousi kuitenkin esille, että sosiaalityöntekijät “pitävät lasten tapaamista poikkeuksetta hyvin tärkeänä työtehtävänä ja toivovat, että voisivat käyttää siihen huomattavasti enemmän

aikaa kuin nykyresursseilla on mahdollista”. Tutkimuksessa tuotiin esille haasteina muun muassa sosiaalityöntekijöiden työn määrä ja siitä seuraavat aikataululliset paineet. (Eriksson ja Korhonen 2022, 61–62.) Tutkimuksen mukaan lapsen tapaamisten merkitys ymmärretään ja sosiaalityöntekijöillä on tahtotilaa tavata lapsia. Pohdin sitä, että lapsen oikeuksien edistämiseksi olisikin tärkeää pysähtyä tarkastelemaan laajemmin niitä syitä, miksi kahdenkeskiset tapaamiset eivät aina toteudu, jotta näihin syihin olisi mahdollista vaikuttaa. Tämä edistäisi osaltaan lapsen oikeuksien toteutumista sijaishuollossa.

Nuorten kokemusten perusteella jäin pohtimaan myös sitä, kuinka nuoren näkemyksen kuulemista ja sen myötä nuoren mahdollisuutta vaikuttaa omiin asioihin voidaan vahvistaa niissä tilanteissa, kun nuorta ei uskota. Ajattelen, että tilanne ristiriitaisesta tiedosta nuoren ja sijaishuoltopaikan aikuisen välillä on haasteellinen myös sosiaalityöntekijän kannalta. Samaan aikaan, kun sosiaalityöntekijän tulisi voida luottaa sijaishuoltopaikan ammattilaisten tuottamaan arvioon ja tietoon, tulisi sosiaalityöntekijän myös luottaa nuoren näkemykseen, vaikka se olisi ristiriidassa aikuisten tuottaman tiedon kanssa. Lapsen näkemysten kuuleminen ja vakavasti ottaminen ovat kuitenkin asioita, joihin nuorten kertomusten perusteella olisi ammattilaisten hyvä kiinnittää erityistä huomiota. Hyvä olisi pohtia, kuinka lasten ja nuorten näkemysten huomioon ottamista voitaisiin sijaishuollossa vahvistaa entisestään.

Osallisuuden kysymys on mielestäni haastava. Haasteellisen siitä tekee se, että kokemus osallisuudesta ja mahdollisuudesta vaikuttaa omiin asioihin on loppu viimeinen subjektiivista (Hotari ym. 2013, 151). Osallisuus on kokemuksellista. Se on tunnetta siitä, onko annettu mahdollisuus olla vaikuttamassa omiin asioihin. (Toivonen ja Pollari 2018, 76.) Kokemus syntyy vuorovaikutuksen tuloksena. Lapsen oikeuksien toteuttamiseksi lapselle tulee antaa mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa omiin asioihin konkreettisesti, mutta toisaalta kokemuksta osallisuudesta “ei voi synnyttää, eikä syntynyttä kokemuksta toisaalta kieltää”. Tämä tarkoittaa sitä, että vaikka työntekijät lapsen ympärillä pyrkivät vahvistamaan esimerkiksi lapsen mahdollisuutta osallistua omiin asioihin, ei se vielä takaa sitä, että lapsi itse kokisi olevansa osallinen. Toisinaan taas lapsi voi kokea voivansa vaikuttaa omiin asioihin ja olevansa osallinen vähin ponnistuksin. (Hotari ym. 2013, 150–151.) Merkittävää

taitaakin olla se, että sijaishuollossa ammattilaiset luovat lapselle tilaa olla vaikuttamassa omiin asioihin ja mahdollistavat lapsen konkreettisen osallistumisen hyväksyen samalla, ettei lapsen lopulliseen subjektiiviseen kokemukseen osallisuudesta voi kuitenkaan loppuun asti vaikuttaa.

Nuorten kertomuksissa kuului, että lapsen oikeudet olivat monilta osin toteutuneet sijaishuollossa. Nuorilla oli monia kokemuksia, jotka vahvistavat lapsen oikeuksien toteutumista. Kokemusten joukossa on kuitenkin yhä tilanteita, joissa lapsen oikeudet eivät toteudu. Tämä kertoo siitä, että huomion kiinnittäminen lapsen oikeuksien toteutumiseen sijaishuollossa vaatii yhä erityistä huomiota ja työtä lapsen oikeuksien vahvistamisen puolesta.

Nuorten kokemuksissa nousi esille sosiaalityöntekijän ja nuoren välisten kahdenkeskisten tapaamisten heikko toteutuminen. Huomio on minusta tärkeä, sillä tapaamiset edistävät lapsen oikeuksia monella tavalla lapsen sijaishuollon aikana. Pro gradu -tutkielmani jatkotutkimusaihetta pohtiessani mietin, että mielenkiintoista olisi tarkastella lähemmin niitä syitä, joiden vuoksi lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset kahdenkeskiset tapaamiset eivät aina toteudu. Ajattelen, että näihin syihin pureutumalla ja vaikuttamalla voitaisiin edistää lapsen oikeuksien entistä parempaa toteutumista. Toisaalta mielenkiintoista olisi tarkastella tapaamisten toteutumista erityisesti tässä tilanteessa, kun lastensuojelun asiakasmitoitus on astunut voimaan ja tarkastella sitä, onko mitoituksella ollut vaikutusta muun muassa sosiaalityöntekijän ja lapsen kahdenkeskisten tapaamisten säännöllisempään toteutumiseen. Aineistosta jäi mieleeni myös nuoren kokemus työparityöskentelystä, jonka nuori oli kokenut osallisuutta heikentävänä. Nuorten kokemuksia työparityöskentelystä olisi mielenkiintoista tutkia lisää, sillä työparityöskentely on melko tavallinen tapa työskennellä lastensuojelussa. Aiheeseen liittyen olisi mielenkiintoista tarkastella lähemmin työparityöskentelyä lapsen näkökulmasta.

Haluan päättää pro gradu-tutkielmani lapsen oikeuksista nuoren ajatukseen;

”varmaan työntekijöitten taholta silleen korostaa sitä, ymmärtää oppii sitä lasta, että onks se lapsi ihan perillä, mitä nyt tapahtuu.” (H1)

LÄHTEET

- Aaltio, I. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa A.Puusa & P. Juuti. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Printon Trukikoda, Tallinn. 177–188.
- Aaltonen, T. & Leimumäki, A. 2010. Kokemus ja kerronnallisuus - kaksi luentaa. Teoksessa Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere. 119–152.
- Alasuutari, P. 2005. Yhteiskuntatutkimuksen etiikasta. Teoksessa P. Räsänen, A-H. Anttila, H. Melin. Tutkimusmenetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. WS Bookwell Oy, Juva.
- Araneva, M. 2016. Lapsen suojele: toteuttaminen ja päätöksenteko: käsikirja lapsen asioista päättävälle. Talentum Pro, Helsinki.
- Bardy, M. 2013. Lapsen oikeudet ja hyvinvoinnin ulottuvuudet. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 62-70.
- Basberg Neumann, C. 2023. Child protection workers follow-up with children in foster care and emergency units/homes. In a book: A. Falch-Eriksen, K. Toros (editor). Taylor & Francis, New York. 63–74.
- Ellonen, N. & Pösö, T. 2010. Lasten väkivaltakokemukset lastensuojelulaitoksissa ja sijaisperheissä. Yhteiskuntapolitiikka-lehti. YP 75, 34–43.
- Eriksson, P. & Korhonen, P. 2022. "Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin": Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti.
- Eronen, T. 2013. Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Terveys- ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 4/2013.
- Eronen, T. 2012. Lastenkoti osana elämäntarinaa - narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Akateeminen väitöskirja. Tampere University Press, Tampere.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Jyväskylä.
- Falch-Eriksen, A. & Toros, K. 2023. Children's rights to express themselves in child protection framework. In a book: A. Falch-Eriksen, K. Toros (editor). Taylor & Francis, New York. 1–15.
- Finlex, 1999. Suomen perustuslaki. 731/1999. Sivulla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L2P19>. Sivustolla käyty 28.5.2023.
- Forsberg, H. Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. 2006. Kohti lapsisensitiivistä sosiaalityötä. Teoksessa Forsberg, H. Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus, Juva. 5–20.
- Godzinsky, V-M. 2014. Lapsen etu ja osallisuus hallinto-oikeuksien päätöksissä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia, Helsinki.
- Groop, K. 2021. Sijaishuolto osana elämäntarinaa - elämänkulun käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti, 29(3), 249–266.
- Guggenheim, M. 2005. What's wrong with children's rights? Harvard University Press, London.

- Hakalehto, S. 2016. Johdatus lapsen oikeuksiin lastensuojelussa. Teoksessa S. Hakalehto & V. Toivonen (toim.). Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Hansaprint Oy, Helsinki.
- Hakalehto-Wainio, S. 2013. Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa S. Hakalehto-Wainio & L.Nieminen (toim.) Meedia Zone Oy, Viro. 17-47.
- Heino, T. 2013 Keitä ovat lastensuojelun asiakkaat? Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 93-101.
- Heinonen, H. 2018. Lastensuojelu ja lapsen etu. Teoksessa M, Törrönen (toim.) K, Hänninen (toim.) P, Jouttimäki (toim.) T. Lehto-Lunden (toim.) P. Salovaara (toim.) & M. Veistilä (toim.) Tallinna Raamatutrukikoja Ou, Tallinna. 243–260.
- Helavirta, S. 2016. Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa R. Enroos, T. Heino & T. Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Juvenes Print Oy, Tampere. 188–223.
- Helavirta, S. 2011. Lapset hyvinvointitiedon tuottajina. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopistopaino Oy-Juvenes Print, Tampere.
- Hetemäki, I. (toim.) 2011. Unicef, Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja. Edita publishing Oy, Helsinki.
- Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2005. Tutki ja kirjoita. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Hoikkala, S. Kojo, R. Tervo, J. & Aaltonen, T. 2017. Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli: kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Työpaperi 2017/019.
- Hotari, K-E. Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa M, Bardy. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Juvenes Print, Tampere.
- Huhtinen, A-M. & Tuominen, J. 2020. Fenomenologia. Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena. Teoksessa A.Puusa (toim.) & P. Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. 296–307.
- Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsberg, H. Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus, Juva. 167–194.
- Hyvärinen, M. 2017. Kertomushaastattelu. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvoori (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Vastapaino, Tampere.
- Hyvärinen, S. & Pösö, T. 2018. Johdanto. Teoksessa S. Hyvärinen & T. Pösö (toim.) Ps-kustannus, Keuruu. 7–28.
- Hämäläinen, J. 2011. Perheinterventioiden oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Hyvärinen, S. & Pösö, T. (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. PS-kustannus, Juva. 47–66.
- Hänninen, V. 2015. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa R. Valli (toim.) & J. Aaltola (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 168–184.
- Ikonen, R. Eriksson, P. & Heino, T. 2020. Sijoitettujen lasten ja nuorten hyvinvointi ja palvelukokemukset Kouluterveyskyselyyn tuloksia. Työpaperi 35/2020.
- Inkinen, H. 2018. Epilogi - lasten ja nuorten kuuleminen heidän näkökulmastaan. Teoksessa S. Hyvärinen & T. Pösö (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu.
- Jaakola, A-M. 2016 Lapsikeskeisen lähestymistavan näkökulmat lastensuojelun

- tutkimuskirjallisuudessa. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos.
- Juuti, P. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa A.Puusa & P. Juuti. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Printon Trukikoda, Tallinn. 9–20.
- Juuti, P. & Puusa, A. 2020. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa A.Puusa & P. Juuti. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Printon Trukikoda, Tallinn. 173–177.
- Kallinen, K. & Pirskanen, H. 2022. Lasten ja nuorten tutkimushaastattelu. Printon Trukikoda, Tallinna.
- Kallinen, K. Pirskanen, H. & Rautio, S. 2018. Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Unipress, Eu.
- Kiviniemi, K. 2015. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa R. Valli (toim.) & J. Aaltola (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 74–88.
- Kivistö, J. 2006. “Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaatintutkielma. Turun yliopisto.
- Koivula, M. Ellonen, N. Ikonen, R. & Paavilainen. E. 2021. Nuorten kaltoinkohtelukokemukset ammatillisissa perhekodeissa ja lastensuojelulaitoksissa. Yhteiskuntapolitiikka-lehti 2021/ 3. 263–274.
- Koulu, S. 2016. Lastensuojelun sopimuksellisuus ja lapsen asema. Teoksessa S. Hakalehto & V. Toivonen (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Hansaprint Oy, Helsinki. 242-273.
- Kouvonen, P. 2011. Lasten osallistuminen ammatillisten perhekotien säätelykäytännönä. Teoksessa M. Satka, L. Alanen, T. Harrikari & E. Pekkarinen. Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Bookwell Oy, Jyväskylä. 205–242.
- Koski, L. 2020. Teksteistä teemoiksi. Dialoginen tematisointi. Teoksessa A.Puusa (toim.) & P. Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. 157–172.
- Känkänen, P. 2013. Siirtymät sijaishuollossa - hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 264–272.
- Laakso, R. 2016. Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa R. Enroos, T. Heino & T. Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Juvenes Print Oy, Tampere. 157–187.
- Laakso, R. 2019. “Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Punamusta Oy, Helsinki.
- Lastensuojelun Keskusliitto. 2023. Kokemus. Sivustolla <https://www.lskl.fi/hankkeet/kokemus-tiedoksi/>. Sivustolla käyty 20.4.2023.
- Laine, T. 2015. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli (toim.) & J. Aaltola (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 29–51.
- Lamberg, M. 2018. Kohtaava dialogisuus ja osallistava lastensuojelutyö. Teoksessa Sudenlehti, J. & Uusitalo, I. Tulevaisuuden lastensuojelu. Print Best ou, Tallinn.
- Metsämuuronen, J. 2005. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Muukkonen, T. & Tuulensuoja, H. 2018. Teoksessa S. Hyvärinen & T. Pösö (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. PS-kustannus, Jyväskylä.

- Muukkonen, T. 2008. Lapsikeskeisyys sosiaalityön läpäisevänä periaatteena. Teoksessa T. Muukkonen (toim.) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. 145-162. Socca, Helsinki.
- Muukkonen, T. 2013. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa M, Bardy. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Juvenes Print, Tampere. 165–175.
- Peuralahti, M. 2012. Lapsen tapaamisoikeus. Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna.
- Partio, L. 2019. Iso kuva ei kerro tarpeeksi. Lapsemme. Mannerheimin lastensuojeluliiton jäsenlehti. 4/2019. 28–30.
- Pekkarinen, E. 2015. Näkymättömiksi suojellut lapset. Teoksessa A. Häkkinen & M. Salasuo (toim.) Salattu, hävetty vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Vastapaino. Tampere. 264–300.
- Pösö, T. 2012. Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, H. & Autonen-Vaaraniemi, L. (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. 75–100.
- Rantala, I. 2015. Laadullisen aineiston analyysi tietokoneella. Teoksessa R. Valli (toim.) & J. Aaltola (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 108–133.
- Ronkainen, S. Pehkonen, L. Lindblom-Ylänne, S. & Paavilainen, E. 2011. Tutkimuksen voimasanat. WSOY pro Oy, Helsinki.
- Räsänen, P. 2005. Havaintojen mittaus ja aineistojen jäsentämisen metodologia. Teoksessa P. Räsänen, A-H. Anttila, H. Melin. Tutkimusmenetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. WS Bookwell Oy, Juva. 85–102.
- Saastamoinen, K. 2010. Lapsen aseman sijaishuollossa - käsikirja arjen toimintaan. Edita Publishing Oy, Helsinki.
- Saastamoinen, K. 2016. Lapsen suojele. Viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Käsikirja arjen toimintaan. Edita, Helsinki.
- Saastamoinen, K. 2020. Lapsi sijaishuollossa. Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet. Edita, Helsinki.
- Sindi, I. 2023. Participation of children in residential care. In a book: A. Falch-Eriksen, K. Toros (editor). Taylor & Francis, New York. 89-102.
- Sinko, P. 2001. Lastensuojelu, juridisoituminen ja lapsen oikeudet. Teoksessa M. Törrönen (toim.) Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Tummavuoren kirjapaino, Vantaa. 128–151.
- Stenvall, E. 2018. Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Syrjäjä, L. 2015. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. Teoksessa R. Valli (toim.) & J. Aaltola (toim.). Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu.: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 257–268.
- Tiilikainen, T. 2008. Lapsikeskeisyys sosiaalityön läpäisevänä periaatteena. Teoksessa T. Muukkonen (toim.) Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa. 123-142. Socca, Helsinki.
- Tobin, J. 2014. Justifying Children`s rights. Edited by Freeman, M. The Future of Children's rights. Brill Nijhoff, Boston.
- Toivonen, V. & Pollari, K. 2018. Lapsen haastattelu- osa lapsen oikeutta osallistua. Teoksessa S. Hyvärinen, & T. Pösö (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu.
- Toros, K. 2023. Right-Based Professional practise: situating the academic discourse.

- Teoksessa Falch-Eriksen, A. & Toros, K. 2023. Professional practice in child protection and the child's right to participate. Taylor & Francis, New York.
- Toros, K. & Falch-Eriksen, A. 2021. "I do not want to cause additional pain" - child protection workers' perspectives on child protection practice. Journal of family social work. 2021, vol 24, no 1, 43-59.
- Toros, K. 2023. Rights-based practice. In a book: A. Falch-Eriksen, K. Toros (editor). Taylor & Francis, New York.17-30.
- Tulensalo, H. 2015. Lapsen tiedollinen toimijuus lastensuojelun sosiaalityössä. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Unicef 2023. Lapsen oikeuksien sopimus. Sivustolla <https://www.unicef.fi/tyomme/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-sopimus/lapsen-oikeuksien-sopimuksen-koko-teksti/>. Sivustolla käyty 2.5.2023.
- Vilka, H. 2021. Tutki ja kehitä. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.
- Vopat, M. 2015. Children's rights and moral parenting. Lexington Books, London.